

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 21 (2021), št. 2

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2021

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, dr. Rajko Bratuž,

dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,

dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,

dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, Rosario Milano (Italija / *Italy*), dr. Jože Mlinarič,

dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premovič (Črna Gora / *Montenegro*),

dr. Andrej Rahten, dr. Töne Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),

dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 53c, SI-2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / *e-mail*: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account*:

Prevajanje / *Translation*:

Lektoriranje / *Language-editing*

Oblikovanje naslovnice / *Cover Design*:

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Tisk / *Printed by*:

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Knjižni studio d.o.o.

Knjižni studio d.o.o., Ana Šela

Knjižni studio d.o.o.

Knjižni studio d.o.o.

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvillečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and 'America: History and Life'.

This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and international database Scopus (h, d).

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije, je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa je omogočila Agencija za raziskovalno dejavnost RS.

Co-financed by the Slovenian Research Agency.

*Studia
historica
slovenica*

Kazalo / Contents

Jubilej / Anniversary

ALEŠ MAVER: 70 let prof. dr. Vaska Simonitija.....	295
--	-----

Članki in razprave / Papers and Essays

JURIJ PEROVŠEK: Anton Korošec in štajerski liberalci	301
<i>Anton Korošec and Styrian Liberals</i>	
ANDREJ RAHTEN: Korošček državnopravni koncept v ustanovni dobi Kraljevine Srbov Hrvatov in Slovencev	327
<i>Korošček's Concept of the State Constitution during the Founding Era of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes</i>	
JURE GAŠPARIČ: Anton Korošec in padec vlade Milana Stojadinovića. O zarotah in zarotnikih	363
<i>Anton Korošec and the Downfall of the Milan Stojadinović Government. On Conspiracies and Conspirators</i>	
EGON PELIKAN: Anton Korošec in slovenska manjšina na Primorskem med obema vojnama	399
<i>Anton Korošec and Slovene Minority in the Primorska Region between the World Wars</i>	
GAŠPER MITHANS: Anton Korošec in apostolski nuncij Ermenegildo Pellegrinetti: politični katolicizem, manjšinsko vprašanje in konkordat med Svetim sedežem in Kraljevino Jugoslavijo	435
<i>Anton Korošec and the Apostolic Nuncio Ermenegildo Pellegrinetti: Political Catholicism, Minority Issue, and the Concordat between the Holy See and the Kingdom of Yugoslavia</i>	
JURIJ PEROVŠEK: Politične razmere na Slovenskem leta 1920	473
<i>Political Situation on Slovene Territory in 1920</i>	

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

ANDREJ RAHTEN: **B**rejšev drugi mandat: politišni izzivi Deželne
vlade za Slovenijo v letu 1920503
*Brejš's Second Term: Political Challenges Facing The Provincial
Government for Slovenia in 1920*

JANEZ OSOJNIK in ALEŠ MAVER: **P**lebiscites in Europe after
the First World War.....531
Plebisciti v Evropi po koncu prve svetovne vojne

Ocene / Reviews

DANIJEL SITER: **I**van Smiljanić, *Lovorovi gozdovi in krompir:*
Prešernov kult v socializmu (Ljubljana, 2021)573

ALEKSANDER LORENČIČ: **N**ina Vodopivec, *Tu se ne bo nikoli več šivalo:*
doživljanja izgube dela in propada tovarne (Ljubljana, 2021).....579

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts..... 589

Uredniška navodila avtorjem /
Editor's Instructions to Authors 595

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2021-10
1.01 Izvirni znanstveni članek

Koroščekv državnoopravni koncept v ustanovni dobi Kraljevine SHS

Andrej Rahten

Dr., redni profesor, znanstveni svetnik
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino
Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenija
e-pošta: andrej.rahten@um.si

Izvilleček:

V članku so predstavljena stališča vodilnega slovenskega politika Antona Koroščka v ustanovni dobi Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Na podlagi arhivskih virov, časopisnih poročil in spominov so obravnavani Koroščkovi pogledi na ključne probleme pri oblikovanju ustave nove države. V procesu sprejemanja ustave Kraljevine SHS je moral Korošček pri udejanjanju svojih ustavnih konceptov priznati poraz.

Ključne besede:

Anton Korošček, Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, centralizem, federalizem, Vidovdanska ustava

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 21 (2021), št. 2, str. 327–362, 90 cit., 3 slike
Jezik: slovenski (izvilleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod¹

Doba ustanavljanja jugoslovanske države velja v politični karieri Antona Korošča za eno najbolj dinamičnih. V kratkem času je na krilih deklaracijskega gibanja prehodil razburljivo pot od načelnika Jugoslovanskega kluba v dunajskem parlamentu do predsednika Narodnega večja Slovencev, Hrvatov in Srbov v Zagrebu, s čimer je usodno vplival na prihodnost južnih Slovanov habsburške monarhije ob njenem razpadu. Čeprav je zaradi zapletov na in po ženevski konferenci, ko je prišlo zaradi potez Nikole Pašića in srbskega političnega vrha do enostranske razveljavitve dogovorov, zamudil na prvodecembrsko svečanost ob razglasitvi nove države, je njegova vloga ustanovnega očeta Jugoslavije nesporna. Manj jasno pa je, kako si je kot voditelj slovenskih katoliških narodnjakov, povezanih v (Vse)slovensko ljudsko stranko, predstavljal bodočo državno ureditev.² Koroščevemu državnopravnemu konceptu od prevrata do sprejema ustave Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev je posvečen ta članek.

Regentovo prejudiciranje

Kljub Koroščevi odsotnosti, ker se je po neuspešnih ženevskih pogajanjih in ob številnih diplomatskih ovirah v povojni zmedi še vedno nahajal v tujini, se je 21. novembra 1918 sestalo na posvetu vodstvo Vseslovenske ljudske stranke.³ Izkazalo se je, da v Koroščevi stranki prevladuje republikanski duh. Njegov štajerski politični sopotnik Josip Hohnjec je poudaril: "Kot katoliški duhovnik izjavljam, da sem republikanec. Svetovna vojska je pokopala monarhični princip." Izidor Cankar, še en duhovnik, ki je Korošča podprl že v času deklaracijskega gibanja, je kot usodni navedel odločitvi o dveh vprašanjih. Prvo je bilo, ali želijo "živeti Slovenci še nadalje svoje lastno življenje kot pleme", ali pa se "seveda brez sile – polagoma asimilirati južnim rojakom". Drugo vprašanje je bilo, kakšna naj bo ureditev nove države. Po Cankarjevem mnenju bi morala biti odgovor na prvo vprašanje resolucija kulturnega odseka Narodnega sveta za Slovenijo in Istro, ki je poudarjala nujnost ohranitve slovenske "plemenske individualnosti".

¹ Članek je nastal v okviru raziskav v programski skupini Oddelka za zgodovino na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru št. P6-0138 (A): *Preteklost Severovzhodne Slovenije med srednjo Evropo in evropskim jugovzhodom* ter projekta št. J6-1801 *Postimperialne tranzicije in transformacije iz lokalne perspektive: slovenska mejna območja med dvojno monarhijo in nacionalnimi državami (1918–1923)*, ki ju sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

² Prim. Momčilo Zečević, *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921. Od majniške deklaracije do vidovdanske ustave* (Maribor, 1977); Andrej Rahten, *Od Majniške deklaracije do habsburške detronizacije. Slovenska politika v času zadnjega habsburškega vladarja Karla* (Celje, 2016) (dalje: Zečević, *Slovenska ljudska stranka*).

³ Zečević, *Slovenska ljudska stranka*, str. 168.

Kot odgovor na drugo vprašanje pa je stranka na Cankarjev predlog sprejela resolucijo, v kateri je bila izražena zahteva, "da opuste sedanje vlade in oblasti na skupnem jugoslovanskem ozemlju vsako dejanje, ki bi moglo kakorkoli prejudicirati pravo našega ljudstva, da se glede svojega položaja v eni skupni državi samo prosto odloči". Še bolj odločno pa je tistega dne zazvenela soglasno sprejeta resolucija, da je Vseslovenska ljudska stranka "za republiško obliko vladavine, povdarjajoč, da vidi pred vsem v taki obliki vladavine garancijo za demokratičen ustroj države".⁴

Toda slovenski liberalci, med katerimi je takrat ob Albertu Kramerju stopal v ospredje zlasti Gregor Žerjav, ki je s Korošcem delil grenko ženevsko izkušnjo, so že ob ustanovitvi prehodne in kratkotrajne Države Slovencev, Hrvatov in Srbov konec oktobra 1918 zagovarjali ravno nasprotno: centralistično monarhijo pod žezlom Karađorđevićev.⁵ Ljubljanski knezoškof Anton Bonaventura Jeglič je zaskrbljeno ugotavljal, da Jugoslovanska demokratska stranka želi izkoristiti nova razmerja sil in se s srbsko pomočjo znebiti prevlade "domačih klerikalcev". A je bil prepričan, da liberalnim nasprotnikom ta preobrat ne bo uspel: "Naši kmetje so vsi republikanci, pa tudi Hrvatje ne bi hoteli Karagjorgjevičev." Podobno je razmišljal tudi Izidor Cankar, ki je verjel, da bodo slovenski politiki po parlamentarni poti uveljavljali svoje prevladujoče republikansko stališče. V pogovoru z Jegličem je celo izrazil pričakovanje, da bodo Srbi sami kmalu odstavili Karađorđeviće. V vsakem primeru pa so predstavniki Vseslovenske ljudske stranke na zasedanju južnoslovanskih politikov v Zagrebu 23. in 24. novembra zahtevali, da se s sklepi počaka do Koroščeve vrnitve.⁶

Toda razvoj dogodkov v procesu združevanja Države SHS s Kraljevino Srbijo je kazal v drugo smer. Res je, da sta bila Korošec in Žerjav takrat skupaj še v tujini in sta vsaj navzven delovala kot usklajen tandem. Toda Žerjavovi strankarski kolegi v domovini so se povsem navezali na Svetozarja Pribičevića, ki se mu je z združitvijo zelo mudilo. Na svojo roko je sprejel odločitev, da bo delegacija Narodnega veča SHS kljub (ali prav zaradi) odsotnosti predsednika odpotovala v Beograd na razglasitev združitve s Kraljevino Srbijo. Tako so na razglasitvi nove države 1. decembra v Beogradu Vseslovensko ljudsko stranko predstavljali Izidor Cankar, Janko Brejc in Josip Puntar.

Adresa, ki jo je v imenu zagrebškega Narodnega veča Slovencev, Hrvatov in Srbov prebral Ante Pavelić (v zgodovinopisju zaradi možnosti zamenjave s "poglavnikom" imenovan "zobar"), ni upoštevala navodil, ki so jih delegati

⁴ "Slovensko ljudstvo s Srbi in Hrvati v skupni državi", *Slovenec*, 22. 11. 1918, št. 268, str. 1.

⁵ Prim. Jurij Perovšek, "Idejni in politični oris Gregorja Žerjava", *Studia Historica Slovenica* 11, št. 2–3 (2011) (dalje: Perovšek, "Idejni in politični oris Gregorja Žerjava"), str. 313–345.

⁶ *Jegličev dnevnik. Znanstvenokritična izdaja*, ur. Blaž Otrin in Marija Čipić Rehar (Celje–Ljubljana, 2015) (dalje: *Jegličev dnevnik*), str. 765 in 769.

dobili v Zagrebu. Še zlasti to velja za pogoje, da bo potrebna za bodočo ustavo skupne države dvotretjinska večina, da do sklicanja konstituante ostajajo na oblasti pokrajinske vlade, odgovorne pokrajinskim zborom, kakor tudi, da se v skupno vlado imenuje sedmerico državnih tajnikov, ki bi predstavljali historične pokrajine južnih Slovanov na ozemlju nekdanje habsburške monarhije. Nič od tega nista vsebovala ne adresa ne odgovor regenta.⁷ Slednji je implicitno priznal neodvisnost Države SHS, saj je razglasil "ujedinjenje Srbije z deželami neodvisne države Slovencev, Hrvatov in Srbov". Vendar je istočasno s proklamacijo njene združitve s Kraljevino Srbijo v "edinstveno Kraljestvo Srbov, Hrvatov in Slovencev" že tudi prejudiciral ustavo slednje kot unitarne monarhije.⁸ *Prvodecembrskega akta* ni kasneje ratificiralo nobeno zakonodajno telo, ne hrvaški sabor ne plenum Narodnega veča SHS, na znanje ga je vzela samo srbska skupščina.⁹ Regent prav tako za ukinitve Kraljevine Srbije in njeno združitve z Državo SHS ni imel pooblastila in je prekršil srbsko ustavo.¹⁰

Analiza Koroščevih govorov kot načelnika Jugoslovanskega kluba v dunajskem parlamentu kaže, da je že takrat izhajal iz unitarističnega koncepta združevanja južnoslovanskih narodov.¹¹ Korošček je bil sicer prepričan monarhist, a kar nekaj krščanskih socialcev, ki so izhajali iz kranjskega jedra stranke, je zagovarjalo republiko. Že dan po razglasitvi Kraljevine SHS je *Slovenec* na to temo objavil obširen uvodnik, ki je bil podpisan zgolj s črko K, a so v uredništvu poudarili, da je "pisan iz plemenitih narodnih namenov". Članek je bil sicer naperjen predvsem proti slovenskim liberalcem v Jugoslovanski demokratični stranki, ki so se že postavili na stališče brezpogojne privrženosti monarhiji, a je bil gotovo namenjen tudi monarhistom v lastnih vrstah. Izhodiščna ugotovitev avtorja uvodnika je bila, da je monarhija praviloma konservativna, zastarela oblika vladavine: "Ali ne vidite, da se prestoli vsepovsod majejo in razpadajo, ali se ni ta oblika vladavine preživela in je obsojena na počasno smrt? Ali nas ne bodo obdajale skoro same republike?" Pri tem se je skliceval na sklep Slovenske ljudske stranke, ki se je načelno izrekla za republiko, "kakor je bil tudi naš duševni oče Krek principijelno republičen". Uvodničar ni sprejel argumenta, da bi z odklanjanjem monarhije

⁷ France Dolinar, *Slovenska katoliška obzorja. Izbor esejev, razprav in člankov*, ur. Alojz Geržinič (Slovenska kulturna akcija: Buenos Aires, 1990) (dalje: *Dolinarjevi eseji*), str. 268–269.

⁸ "Odgovor regenta Aleksandra", *Slovenec*, 6. 12. 1918, št. 278, str. 1; Ferdo Čulinović, *Dokumenti o Jugoslaviji. Historijat od osnutka zajedničke države do danas* (Zagreb, 1968) (dalje: Čulinović, *Dokumenti*), str. 97–101. Točen naziv nove države je bil torej "Kraljestvo Srbov, Hrvatov in Slovencev", vendar se je v zgodovini pisju za celotno obdobje do ustanovitve "Kraljevine Jugoslavije" udomačilo poimenovanje "Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev" oz. "Kraljevina SHS", ki je bilo sicer formalno uvedeno z *Vidovdansko ustavo* leta 1921.

⁹ *Dolinarjevi eseji*, str. 268.

¹⁰ Čulinović, *Dokumenti*, str. 101.

¹¹ Prim. Feliks J. Bister, *Anton Korošček, državnozbornski poslanec na Dunaju. Življenje in delo 1872–1918* (Ljubljana, 1992).

ni pogovor od 11. do 12. ure
polne in od 3. do 4. ure
popoldne.
opisi naj se samo po eni
ni lista napišejo, druga stran
naj bo prazna.
Rokopisi se ne vračajo.
Istom je treba za odgovor
priložiti pošto znamko.
Nefrankirani dopisi se ne
sprejmejo.

Glasilo koroških Slovencev

besedilo po 20 cm. Za posiljanje se
minimum 24 cm. Za posiljanje se
plačuje po 15 h, za parerje med besed-
ilcem po 20 h za 1 cm. Delo tiskane
ga se plačuje po 4h, delo tiskane
h za besedo vsakelet; minimum 40 h.
Za izvedbo pri uravnavanju 40 h poseje.
Vprašanjem je za odgovor priložiti znamko.
Denar naj se pošilja na naslov:
Upravništvo lista „Mir“ v Celovcu,
Vetrinjski območje št. 25.
Polnobrašilni račun št. 96.232.

Leto XXXVII.

Celovec, 6. decembra 1918.

Št. 49.

Adresa odposlancev Narodnega veča in odgovor regenta Aleksandra. Ujedinjena Jugoslavija ustanovljena.

Dne 1. decembra je bila sprejeta delegacija
Narodnega veča SHS, ki se je mudila v Beogradu,
ja prevede ujedinjenju s kraljevino Srbijo in
Crnogor, od prestolonaslednika in regenta Ale-
ksandra v posebni avdijenci, kateri so prisostvo-
vali tudi srbski ministri Stojan Protić, Ljuba
Jovanović ter vojvoda Mišić. V imenu delegacije
je pozdravil prestolonaslednika podpredsednik
Narodnega veča dr. Pavlič in prebral addresso, ki
jo je sestavilo Narodno veče, s katero se defini-
tivno in za vedno proglašajo popolno ujedinjenje
s kraljevinama Srbijo in Crnogor v državo Slo-
vencev, Hrvatov in Slovencev pod dinastijo Kara-
georgijević.

Ta addressa pordarja posebno naslednje točke:
Najprej naj se sestavi provizorična vlada v spo-
razumu med Narodnim večem in predstavniki na-
roda kraljevine Srbije, in da se določi odgovor-
nost državne vlade v smislu modernih parlamen-
tarnih načel temu narodnemu predstavništvu,
kateri bi morala ostati zbrana, dokler se ne se-
stane konstituenta, da prireja na ta način pri-
stavnosti in parlamentarne odgovornosti
vlade do popolnega izraza.

V tem prehodnem času bi bilo potrebno, da se
ustvarijo pogoji za končno organizacijo naše
edinstvene države. Naša državna vlada bi imela
za to poseben nalog, da pripravi konstituento in
naj bi bila v misli predloženega predloga N.V.
voljena po načelih splošne, enake, direktne, tajne
in proporcionalne volilne pravice, ki naj bi se
sestala najpozneje šest mesecev po sklenitvi miru.

Protestira se tudi proti temu, da italijanske
pogoji premirja in izraza propitjanje, da se bo
kralj skupno s celim narodom krepko zavezal za
začelo ureditve mej in konča s pozdravom
kralja in naroda.

Na to je odgovoril regent Aleksander v bistru
slednje:

Zagotavljam vas in Narodno veče, čegar po-
blaščenosti ste, da je ves narod slovenski, hrvatski
in srbski, katerega voljo in misel predstavljate,

lahko uverjen, da se bomo jaz in moja vlada z
vsemi omini, ki predstavljajo Srbijo in srbski
narod, dali voditi samo po globoki, neizkaljeni
ljubezni bratskega srca napram vsem svetinjam,
ki so drage dušam onih, kot katerih poblaščenici
ste prišli semkaj.

V smislu želji in načrtov, ki ste jih izvolili
predložiti in katere jaz in vlada v celom obsegu
osvojimo, bo naša vlada takoj storila vse po-
trebne korake, da se čim najpreje ustvari vse
ono, kar ste predlagali, tako glede prehodno dobo,
dokler se ne sestane in ne konča svojega dela
velika ustavotvorna skupščina, kakor tudi glede
na volitve in sestavo te korporacije.

Veren zglede in naravilom svojega očeta bom
jaz, kralj svobodnih državljanov, svobodne države
SHS, ostal vsikdar veren ustavnim, parlamentar-
nim in široko-demokratskim načelom, temelječim
na splošni in enaki volilni pravici.

Radi tega bom iskal vaše sodelovanje pri
sestavi vlade, ki bo predstavljala vso ujedinjeno
domovino. Ta vlada bo v stalni zvezi z vami in
po vas z narodnim predstavništvom, z njim bo
delala, njemu bo odgovorna. V zvezi z njim in
s celim narodom bo pripadala tej vladi prva in
glavna naloga, da poskrbi, da se bodo meje naše
države krije z etnografskimi granicami našega
naroda.

Skupno z vami se smem upravičeno nadejati
in se tudi nadejam, da bomo naši veliki prijatelji
in zavezniki pravilno ocenjevali naše stališča,
ker je to odgovarja načelom, ki so jih sami pro-
glasili in za katerih znago so prelili veliko svoje
dragocene krvi.

Prosim vas, gospodje poslanci, da sporočite
mojo vladarsko besedo in pozdrav mojim milim
bratom šlom naše svobodne in ujedinjene Jugos-
lavije. Živel ves narod srbski, hrvatski in
slovenski!

Bodi nam vsikdar sročna in slavna kralje-
vina Slovencev, Hrvatov in Srbov!

Govor je bil sprejet od vseh poslancev z
velikim navdušenjem.

Dne 3. decembra se je g. dr. Korošec odpeljal
v Zagreb in Beograd.

Dr. Korošec zopet nazaj v Ljubljani.

Dne 2. decembra zbrala se je proti večeru
na ljubljanskem kolodvoru ogromna množica, da
pozdravi g. dr. Korošca, ki se je vrnil iz svojega
potovanja po Srbi in iz Pariza. V imenu Narodno
vlade pa je pozdravil predstojnik in celo občinstvo
prejelo maj je povsod, kjer so se pokazali, navdu-
šen sprejem. Že na kolodvoru izročil mu je bil
lovorov vence. Z njim prišel je g. dr. Zerjav. Oba
sta potem takoj poročala osebno v seji Narodnega
sveta posebno o posvetovalnih z zastopniki an-
tante v Parizu.

Povdarjala sta med drugim, da je naš po-
ložaj glede severne meje kar najugod-
nejši in je popolna izpolnitev naših na-
rodnih zahtev zagotovljena! (Skola, da
prof. Grabarja ni bilo v Parizu. Opomba stavca.)

Povsodi so tudi menja, da je znana london-
ska pogodba s Italijani, pod sedanjimi razmerami
in razsodni Avstrije nevdružljiva in da se bo
na mirovnem kongresu nam v priid razveljavila.
Miram srecam lahko rečemo, da bo mirovni kon-
gres upošteval naše zahteve in da so nam bodo
priiznalo zaželjene meje.

Sestanek jugoslovanskih škofov v Zagrebu.

Zagrebski nadškof je poklical na sestanek
vse jugoslovanske škofo, da zavzamejo načelno
stališče v glavnih vprašanjih, ki se sedaj javno
prerazpravljajo.

Prišli so dne 27. novembra t. l. v Zagreb
škofje ljubljanski, banjaški, senjski, križevski
in splitski; pomožni škofje Sarid, Premuš in Lang;
drugi škofje so poslali svoje zastopnike.

Soglasno so sprejeli sledenih pet resolucij,
namenjenih Narodnemu veču in vsaj javnosti:

1. Zbrani jugoslovanski katoliški episkopat
radostno pozdravlja združevanje vseh Slovencev,
Hrvatov in Srbov v eno neodvisno državo; pri-
znava Narodno veče kot vrhovno provizorno ob-
last, in priznava bo istotako tisto definitivno oblast,
ki jo bo ustvarila volja naroda po konstituciji.

2. Jugoslovanski katoliški episkopat si po-
buzadeval, da so z vsemi verskimi sredstvi upo-

stavi po dolgotrajni vojni omajana krščanska mo-
rala; posebno si hoče prizadevati, da bo katoli-
čanom svet na pravičnosti in krščanski ljubezni
zasnovani socialni red, svet krščanski zakon in
nedotakljiva zasebna last.

3. Jugoslovanski katoliški episkopat se trdno
nadeja, da bo jugoslovanska država priznala pra-
vice katoliške Cerkve in vse dotične točke ure-
dila dogovorno s sv. stolico.

4. Jugoslovanski episkopat uvideva, kako
opravičeno je, da pride revnejši del kmetijskega
in najboljsem razmerju in da je v to
stanu do primerne zemljiške posesti in da je v to
stano potrebna agrarna reforma velosepostev;
zato je s svoje strani pripravil izpolnitelj do-
voljenje sv. stolice, da se proti pravični odškodnini
odstopijo od cerkvenih velikih posestev v to svrhu
potrebna zemljišča.

5. Jugoslovanski episkopat želi in hoče, da
živi v krščanski ljubezni in najboljsem razmerju
z vsako v Jugoslaviji priznano veroizpovedjo, a
seveda v prvi vrsti s pravoslavno hierarhijo in
pravoslavnim ljudstvom.

Jugoslovanski škofje pooblastili so tudi nad-
škofa, naj čim prej v imenu vseh vloži na
Sv. Očeta prošnjo za dovoljenje liturgije
v slovenskem jeziku, in sicer vs. naše
v staroslovenskem, drugih obredov pa
v živem narodnem jeziku.

Celovski Nemci proti jugoslo- vanski državi.

Predvsem moramo tukaj povdarjati, da pri
tem članku ne mislimo na vse celovške Nemce.
So tukaj trgovci, obrtniki in delavci, ki so se-
dajni razmer v Celovcu do grla stili. Mnogo se
je goščilo od strani mestne uprave proti ljudstvu
in splošna je prituba, da se dela razlikja pri raz-
delitvi živeža, različen del in trgovskih opravil.

Toda ne glede nato, je tudi mnogo Nemcev,
ki prav dobro vidijo, da imajo več pričakovati
od urejenih razmer v Jugoslaviji, kakor pa od
zmešnjav v Nemski Avstriji. Vsi ti vedo, da bo
nemška država, h kateri se hoče priklopiti Nemška
Avstrija, imela še jako velike težkoče, predno bo
mogla začeti redno delovati. Vede tudi, da so
Slovenci mirni in pravični narodi, tako da se jim
za njih eksistenco pri nas ne bo treba bati. Slo-
vence so dokazali tudi tam, kjer so imeli moč,
da so vsem enako pravični. Če so se kdaj pri-
petili kakšni izgrede, je bil povod vedno ta, da so
se prej dogodile posebne krivice Slovencev v
nemških krajih. Spontano se v tem oziru na
poboje, katere je aranžiral proti mirnim Sloven-
cem v Ptujni bivši župan Ornič, nakar so čez
nekaj dni nastali izgrede v Ljubljani. Tem ce-
lovškim Nemcem tudi ni bilo prav, da so sedaj
nemški vojniki v zvezi z nemškim delom celov-
škega mešanstva razgrajali proti mirnim celov-
škimi Slovencev in trgali pri Slovenceh celo
nemške table. Toda večina celovških Nemcev je
še vedno jako zagrizena v svojemu sovraštvu proti
Slovencev. Opozorjati je v tem oziru posebno
na listo „Freie Stimmen“ in „Kärntner Tagblatt“.
Oba ta lista hoteta še vedno z lažnjivim ljudskim
štetjem dokazati, da Slovencev tostran Drave
sploh ni; celo kraje južno od Drave zahtevajo za
Nemško Avstrijo.

Kes je, dosejati smo bili izročeni na milost
in nemilost nemški vladi na Koroškem, ki nam
je s pomočjo vojaštva posebno med vojsko vse
hotela zatreti, kar je bilo slovenskega. Nemški
nacionalci, h katerim moramo pristeti tudi nemške
krščanske socialce in velik del nemških socialnih
demokratov se hočejo uprati sedaj na te krivice,
na nemške šole, učitelje in uradnike in na pod-
lagi teh krivic prizadejati nam še druge. S ta-
kimi ljudmi seveda ni mogoče govoriti in obrav-

Korošci o Korošcu: novica glasila koroških Slovencev *Mir* o prihodu Korošca v Jugoslavijo ("Korošec
zopet nazaj v Ljubljani", *Mir*, 6. 12. 1918, št. 49, str. 1)

Slovenci žalili Srbe, češ da bodo šele volitve pokazale njihovo večinsko orientacijo. Skepso pa je izrazil tudi glede možnosti uresničitve visokoletnih ciljev v unitarističnem duhu: "Gotovo bi bilo najlepše in najbolje, če bi se mogla zlit naenkrat vsa tri plemena v eno samo homogeno, nedeljivo telo. Cela tisočletja smo bili ločeni po državnih mejah, loči nas konfesija, orient in okcident si podajata roko med nami. Ali bo mogoče vse to z eno potezo zenačiti?" Avtor članka se je zato zavzel za "srednjo pot med centralisti in avtonomisti".¹²

Korošču in njegovim pristašem pač ni preostalo nič drugega, kot da verjamejo zagotovitom Aleksandra. Slednji je 3. decembra sprejel Brejca in Cankarja "kot člana najmočnejše politične stranke na Slovenskem" v posebni avdienci.¹³ Njun liberalni nasprotnik Albert Kramer jo je dobil že 30. novembra.¹⁴ Istega dne, ko sta Brejc in Cankar dočakala avdienco, je Korošček šele zapustil Ljubljano in odpotoval prek Zagreba v Beograd. Pri regentu je bil naposled sprejet 6. decembra 1918.¹⁵ Torej šele pet dni po ustanovitvi nove države. Aleksandru je dejal, "da vidijo Slovenci svojo rešitev v enotni državi SHS, ki bo zavarovala naš nacionalni teritorij napram jugu in napram severu". Aleksander mu je odvrnil, da pozna Gorico, ker je bil med vojno na italijanski fronti in je videl, da tam prebivajo Slovenci.¹⁶

Korošček se je moral novim razmeram hitro prilagajati. Za svojo kooperativnost je bil nagraden z mestom podpredsednika v prvi skupni vladi Kraljevine SHS, ki je bila imenovana 20. decembra 1918. Za ministrskega predsednika je regent imenoval Stojana Protića, za zunanjega ministra Anteja Trumbića, notranji minister je postal Svetozar Pribićević, drugi slovenski predstavnik v vladi pa je bil Kramer kot minister za konstituantno in izenačenje zakonov.¹⁷ V času zaostrnega boja za meje, ki se je januarja 1919 prenesel na pariško mirovno konferenco, se je v Kraljevini SHS začela tudi živahna diskusija o bodoči državni ureditvi. O obliki sobivanja številnih narodov in ver naj bi sicer odločila konstituenta, vendar so se že marca 1919 politični zastopniki pokrajin novonastale države zbrali v Začasnem narodnem predstavništvu. V "predparlamentu" so se

¹² K., "Monarhija ali republika, centralizem ali avtonomija?", *Slovenec*, 2. 12. 1918, št. 277, str. 1.

¹³ "AvdiENCE pri regentu Aleksandru", *Slovenec*, 5. 12. 1918, št. 280, str. 1; "Dr. Brejc in dr. Cankar pri Aleksandru", *Slovenec*, 6. 12. 1918, št. 281, str. 1.

¹⁴ Slovenski član Jugoslovanskega odbora Bogumil Vošnjak je imel priložnost daljšega pogovora z regentom že poleti 1917 na Krfu, ko ga je slednji med drugim seznanil tudi s svojim obiskom soške fronte – na italijanski strani fronte črte (Aleksandra Gačić, *Bogumil Vošnjak – politik in diplomat* (Ljubljana, 2017), str. 121–122).

¹⁵ Zečević, *Slovenska ljudska stranka*, str. 191–192.

¹⁶ "Sprejemi pri regentu Aleksandru", *Slovenec*, 2. 12. 1918, št. 277, str. 2.

¹⁷ Zečević, *Slovenska ljudska stranka*, str. 200. V slovenski historiografiji je poleg splošnega poimenovanja za konstituantno zaslediti predvsem izraz "Ustavodajna skupščina". Toda v uradnih dokumentih in publicistiki tistega časa se večinoma uporablja naziv "Ustavotvorna skupščina". Prim. Vanek Šiftar, *Ustavno pravo SFRJ. I. del (Obdobje kraljevine Jugoslavije)* (Maribor, 1971), str. 67.

kmalu izoblikovale poglavitne koalicije, ki so nato celo desetletje v ozračju silovite konkurence in pogosto tudi ostrih konfrontacij usodno vplivale na razvoj Kraljevine SHS.

Katoliški unitaristi: Jugoslovanski klub v začasnem parlamentu

Korošček politični vzpon v zadnjih letih habsburške monarhije je temeljil v veliki meri na vplivu, ki ga je zgradil v dunajskem parlamentu. Jugoslovanski klub, ki ga je vodil od konca maja 1917 je postal in ostal vse do prevrata eden od ključnih faktorjev v državni politiki. Tudi v parlamentarnem življenju nove države je Korošček želel uporabiti isti recept. Njegov klub je v Začasnem narodnem predstavništvu, kot se je imenoval jugoslovanski "predparlament", nastopal pod istim imenom kot v avstrijskih časih. S tem, ko je obnovil stari naziv, pa je hkrati Korošček simbolično sporočal javnosti tudi, da ga bodo v politiki vodila ista načela, kot jih je zastopal pri ustanavljanju nove države na krilih deklaracijskega gibanja.

Ob ustanovitvi Kraljevine SHS so politiki sprejeli sklep, da bo potrebno en mesec po konstituiranju prve vlade sklicati tudi "državno veče", začasno parlamentarno telo, ki naj bi delovalo do volitev v konstituanto. Začasno narodno predstavništvo, ki je štelo 270 poslancev, se ni izoblikovalo na podlagi volitev, ampak po dogovoru poglavitnih političnih sil v državi.¹⁸ Pri tem je prišel do izraza velik vpliv Pribičevića, ki je favoriziral srbske stranke. Slovenski politiki so računali, da bo ključ razdelitve poslanskih sedežev temeljil na številu prebivalstva posamezne pokrajine, zato so zahtevali 38 poslanskih mest za Slovenijo. Toda to je bil račun brez takrat glavnega balkanskega krčmarja Pribičevića, ki se je povezal z Ljubom Davidovićem, s katerim sta vodila demokrate. Po Pribičevićevih napotkih je poslanske sedeže za območje nekdanje Države SHS razdeljeval Kramer kot minister za konstituanto. Slovencem je bilo tako dodeljenih le 32 sedežev, češ da država "še nima določenih mej". Se pravi, da je oporekal pravico do zastopstva tistim Slovencem, ki so ostali ujeti na drugi strani demarkacijske črte z Italijo, na Primorskem in Notranjskem. Časopisje Vseslovenske ljudske stranke je v tem videlo znak, da je notranji minister primorske Slovence že odpisal.¹⁹ To pa ni bila nič kaj dobra popotnica za poslance Koroščeve stranke, ki so pripravljali kovčke za dolgo potovanje do nove državne prestolnice.

Še bolj kot v vrstah Vseslovenske ljudske stranke so bili nad počasnim urejanjem razmer v državi nezadovoljni v Hrvaški kmečki stranki (*Hrvatska seljačka*

¹⁸ Podrobno o delovanju Začasnega narodnega predstavništva Neda Engelsfeld, *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca – Privremeno narodno predstavništvo* (Zagreb, 1989) (dalje: Engelsfeld, *Prvi parlament*).

¹⁹ *Dolinarjevi eseji*, str. 272.

stranka) Stjepana Radića. Radić je sicer v času habsburške monarhije veljal za zaveznika Vseslovenske ljudske stranke, toda po spremembi državnega okvira je prišlo do ohladitve odnosov med njegovo in Koroščevo stranko. Poskus zbližanja med strankama sredi januarja 1919 je propadel. Precej bolj uspešni so bili prvaki Vseslovenske ljudske stranke pri povezovanju s političnim krilom hrvaškega katoliškega gibanja, v katerem so prevladovali privrženci pokojnega Janeza Evangelista Kreka. Prav Krekovi učenci so predstavljali jedro maja 1919 ustanovljene Hrvaške ljudske stranke (*Hrvatska pučka stranka*).²⁰ Na "pučkaše", kot so jih pejorativno poimenovali njihovi nasprotniki na Hrvaškem, se je naslonil Korošec pri uresničevanju ambicij, da v novem državnem okviru razširi svoj vpliv tudi preko slovenskih meja. Tudi po vstopu v beograjski predparlament je bila Hrvaška ljudska stranka Koroščeva najlojalnejša zaveznica.

Ko je 23. februarja 1919 slovenska javnost izvedela, kdo so poslanci Vseslovenske ljudske stranke v Začasnem narodnem predstavništvu, časopis *Slovenec* ni skrival navdušenja nad dejstvom, da bodo naposled začeli z delom. Že prvi dan zasedanja Začasnega narodnega predstavništva so poslanci Vseslovenske ljudske stranke skupaj s hrvaškimi zastopniki Jankom Šimrakom, Stankom Baničem in dr. Velimirjem Deželičem ml. ustanovili Jugoslovanski klub. S tem, da so obdržali ime južnoslovanske parlamentarne grupacije iz avstrijskega državnega zbora, so ustanovitelji hoteli izraziti svoj namen "nadaljevati politiko nekdanjega Jugoslovanskega kluba". O izboru načelnika ni bilo nobene dvoma – izbran je bil "prejšnji preizkušeni vodja" Korošec. Podnačelniško mesto 19-članskega kluba pa je pripadlo Šimraku.²¹

Značilna za takratno miselnost prvakov Vseslovenske ljudske stranke, ki so v svojih nastopih poudarjali unitaristično formulo o enem "troedinem narodu", je bila njihova pripravljenost, da govorijo na zasedanjih kar v srbsčini. Tako je Korošec 12. marca 1919 v razpravi o verifikaciji mandatov, ko bi morale po poročilu verifikacijskega odseka v srbsčini biti to prebrano še v slovenščini, vstal in dejal, "da vsi slovenski poslanci razumejo srbohrvaščino in je predlagal, naj se branje prekine". S tem dejanjem si je Korošec prislužil "prisrčne ovacije".²² Na takšno izjavo je treba gledati v duhu takratne politične stvarnosti, ki se ji je Korošec (skoraj do smrti) znal spretno prilagajati. In takrat je bil po njegovi oceni čas za poudarjanje jugoslovanskega unitarizma. Tudi sam izstop Slovencev iz habsburške monarhije je namreč temeljil na argumentu, da želijo živeti

²⁰ Podrobno o Hrvaški ljudski stranki Zlatko Matijević, *Slom politike katoličkok jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS (1919.–1929.)* (Zagreb, 1998).

²¹ Engelsfeld, *Prvi parlament*, str. 112; Matijević, *Slom*, str. 131.

²² Andrej Rahten, *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini. Jugoslovanski klub v parlamentarnem življenju Kraljevine SHS 1919–1929* (Ljubljana, 2002) (dalje: Rahten, *Slovenska ljudska stranka*), str. 40–41.

v lastni narodni državi. Če bi Korošec in njegovi pristaši priznavali, da je nova država večnarodna, bi ob koncu prve svetovne vojne težko utemeljevali, zakaj zapuščajo habsburško večnarodno monarhijo zgolj zato, da bi jo zamenjali za drugo večnarodno, čeprav južnoslovansko. Načelo o pravici do samoodločbe je namreč praviloma veljalo za ustanavljanje nacionalne države.²³ Odklonitev slovenske verifikacije skupščinskega zapisnika torej ni pomenila niti preobrata v Koroščevi politiki niti nekakšnega trenutka slabosti v evforiji jugoslovanskega čustvovanja. Šlo je za logično stališče v skladu z dotedanjim priseganjem na unitarizem tako ob razpadu habsburške monarhije kot tudi v ustanovnih mesecih Kraljevine SHS.

Zunanjepolitične grožnje so bile pomemben argument zagovornikov centralistične ureditve nove države. Zaskrbljujoč razvoj dogodkov na pariškem diplomatskem parketu je stranke v Začasnem narodnem predstavništvu silil h konstruktivni drži v notranji politiki. Po mnenju hrvaškega poslanca iz vrst demokratov Ivana Ribarja je Korošec v času prve Protičeve vlade "nastopal odkrito kot jugoslovanski ideolog" in vpadljivo poudarjal misel "narodne enotnosti". Ribar ga je označil celo za "jugoslovanskega nacionalista", ki pa je vse-skozi poudarjal tudi univerzalni značaj katoliške Cerkve.²⁴ Vseslovenska ljudska stranka je začela tudi ambiciozen projekt organiziranja Jugoslovanske ljudske stranke. 11. aprila 1919 je Jugoslovanski klub sprejel sklep, da se pristopi k ustanovitvi vsejugoslovanske stranke, "ki bo na kulturnem polju delala za religiozno vzgojo naroda po avtonomnih veroizpovedovanjih". Stranka naj bi zastopala v prvi vrsti interese kmetov, delavcev in obrtnikov. Njen državnopravni program naj bi temeljil na načelu "državnega in narodnega edinstva", pri čemer pa naj bi se izvedla "notranja ureditev države na temelju kulturnih ter gospodarsko-geografskih razmer".²⁵

Protičevo nezadovoljstvo zaradi krepitve Pribičevićevega političnega vpliva je naraščalo. Aleksander se je v sporu postavil na stran notranjega ministra in s tem prisilil Protiča, da je 1. avgusta 1919 odstopil.²⁶ Mandat za sestavo novega kabineta je dobil demokratski prvak Ljuba Davidović, ki je sestavil koalicijo s socialdemokrati. Jugoslovanski klub je zagovarjal stališče, da morata zaradi zahtevnosti nalog, ki čakajo mlado državo, vlado sestavljati obe najmočnejši politični stranki – poleg demokratov tudi radikalci. Davidovičeve ponudbe, naj podpre vlado, zato Korošec ni sprejel. V razglasu slovenskemu ljudstvu 23. avgusta 1919 je Jugoslovanski klub takole pojasnil svojo odločitev predvsem s

²³ Janko Pleterski, *Narodi, Jugoslavija, revolucija* (Ljubljana, 1986), str. 140–141.

²⁴ Ivan Ribar, *Politički zapisi*, I–IV (Beograd, 1948, 1949, 1951 in 1952), tu I, str. 190–191 (dalje: Ribar, *Politički zapisi*, I).

²⁵ Rahten, *Slovenska ljudska stranka*, str. 44.

²⁶ Engelsfeld, *Prvi parlament*, str. 128.

pomanjkanjem zaupanja: "Težko je zaupati vodstvo vlade stranki, ki vidi bodočnost države in svojo strankarsko moč predvsem v policijskem sistemu in ovi-ranju ustavno zajamčene svobode državljanov drugega mišljenja."²⁷ Koroščekovi privrženci, vključno s hrvaškimi, bosansko-hercegovskimi in vojvodinskimi, so torej še naprej zagovarjali jugoslovansko unitaristično formulo, vendar so demokrati, kot je bil Ribar, v tem videli zgolj taktične razloge, povezane z mej-nimi problemi na pariški mirovni konferenci.²⁸

Premirje med tradicionalnimi političnimi nasprotniki na Slovenskem, skle-njeno ob prevratu, ni dolgo trajalo. Vedno bolj so prihajale do izraza tudi razlike v pogledih na državno prihodnost. Nasprotja v novi državi so opazali tudi v avstrijskem sosedstvu. Koroščevo osrednje glasilo je tovrstne namige odločno zavračalo, kot izhaja tudi iz uvodnika z naslovom *Državna misel* 22. januar-ja 1920: "Naša ljubezen do nove države ni nič ohlajena, ker ravno iz ljubezni do države in naroda bojujemo oster boj zoper absolutiste, ki zlorabljajo svoje državniško stališče v strankarske namene in vzbujajo med narodom veliko nevoljo." Pisec uvodnika v *Slovenecu* pa je po drugi strani priznal, da obstajajo glede bodoče državne oblike precejšnja nesoglasja med "centralisti in decen-tralisti". Vendar je izrazil prepričanje, "da bodo končno zmagale moderne stru-je, ki s praktičnega stališča zahtevajo decentralizacijo v vseh upravnih panogah, v katerih zahteva to dobra, moderna uprava, centralizacijo pa le tam, kjer je potrebna in koristna za državo".²⁹ Toda koncept državne ureditve, ki ga je zago-varjala Vseslovenska ljudska stranka, je bil nejasen. Ni namreč vseboval odgo-vora na ključno vprašanje, do kam naj seže "praktična" decentralizacija in na katerih področjih naj pride do "koristne" centralizacije.

14. februarja 1920 se je Davidovičevi vladi naposled iztekel rok trajanja 19. februarja je vlado spet sestavil prvi jugoslovanski premier Protić.³⁰ Vanjo so poleg radikalcev in zastopnikov Narodnega kluba vstopili kar trije ministri Vse-slovenske ljudske stranke: Korošec za železnice, Franc Jankovič za vero in Ivan Roškar za kmetijstvo.³¹ *Slovenec* je imenovanje Roškarja, ki je bil tesen sodela-vec Korošča že na predvojni štajerski politični sceni, še posebej pozdravil, saj je s tem prvič v Jugoslaviji postal minister slovenski kmet.³²

V *Slovenecu* so takrat zatrjevali, da zastopa Vseslovenska ljudska stranka "stališče samouprave", nasprotno od demokratov, ki so imeli "strogo centrali-stično stališče". Pri tem se je časnik skliceval na besede, ki jih je Korošec izrekel

²⁷ Rahten, *Slovenska ljudska stranka*, str. 49.

²⁸ Ribar, *Politički zapisi*, I, str. 15.

²⁹ "Državna misel", *Slovenec*, 22. 1. 1920, št. 17, str. 1.

³⁰ "Sestava vlade poverjena Protiću", *Slovenec*, 18. 2. 1920, št. 39, str. 1.

³¹ "Nova vlada imenovana", *Slovenec*, 20. 2. 1920, št. 41, str. 1.

³² "Slovenski kmet prvič minister v Jugoslaviji", *Slovenec*, 21. 2. 1920, št. 42, str. 1.

na shodu katoliških narodnjakov na Vrhniki: "Za centralizem smo v vseh upravnih panogah, kjer je v korist državi, in za decentralizem, kjer je v korist ljudstvu. S široko avtonomijo bo skupna uprava javnih zadev samo pridobila, bo postala hitrejša in gibčnejša, kar se danes o centralistični upravi v Belemgradu ne more trditi."³³ Iz teh besed je jasno razvidno, da so katoliški narodnjaki nasprotovali centralizmu Pribičevićevega kova. Katera področja naj bi bila podvržena decentralizaciji, pa Korošec ni opredelil. Torej je očitno, da v stranki ni bilo soglasja o tem, zato je Koroščev govor ostal omejen zgolj na kritiko dotedanjega režima, ni pa se želel podrobneje izjasniti, kakšna naj bo bodoča državna ureditev.

Več o tej problematiki je mogoče razbrati iz Koroščevega štajerskega glasila *Straža*, ki je nekoliko kasneje objavila obsežen programski članek z naslednjo izpovedjo: "Vsi Jugoslovenci so v resnici en sam narod, če tudi je zgodovina in kultura naredila med njimi razne ločitve. Imena: Slovenec, Hrvat, Srb niso plemenska, ampak samo politična in pomenijo samo politične tvorbe, v kateri so doslej živeli nekateri Jugoslovenci." V članku je bilo potrjeno, da stoji stranka "na stališču jedinstvene države". To naj bi pomenilo, da vsi Jugoslovani "tvorijo eno politično enoto, ki mora biti popolnoma neodvisna in v sebi jedinstvena". Prav tako je *Straža* odklonila stališče, da bi bila Jugoslavija "neke vrste zveza držav". To naj bi bil pogoj, da "bo mogoče v resnici delati velikopotezno, ne samo evropsko, ampak morda celo pozneje svetovno politiko". Predvsem je štajerski časnik svaril pred tem, da bi zavladal v državi "neke vrste federalizem plemen: Slovencev, Srbov in Hrvatov, kajti takih plemen v resnici ni". Šlo naj bi namreč samo za "politične tvorbe, ki nimajo v jedinstveni državi nobenega prava več do obstanka, ravno tako kot naše dežele, turški pašaluki ali sandžaki ali črnogorske nahije". Država bi se po pisanju *Straže* morala upravno razdeliti "čisto na novo po novih modernih načelih, tako da bo ljudstvo imelo kar najširšo samoupravo in bo centralizirano samo ono, kar je potrebno za razvoj našega jedinstvenega naroda in države".³⁴

V slovenskem tisku je v tistem času mogoče zaznati pravo tekmovanje v poudarjanju jugoslovanske državne misli med dvema tradicionalnima političnima taboroma. Tako katoliški narodnjaki kot njihovi liberalni nasprotniki so razglašali svojo verzijo jugoslovanskega nacionalizma in si prilaščali zasluge za ustanovitev nove države. Kot je konec februarja 1920 zapisal avtor *Slovenčevega* uvodnika *Za jugoslovansko misel*, so bili Jugoslovani dolgo zgolj "skupina ljudi, ki jih združuje nesmrtna vez jezika in vez skupnih kulturnih in zgodovinskih tradicij". V želji po svobodi in ohranitvi pa so sčasoma postali "nacija" in "nosilci državne misli". Slovence je avtor uvodnika v tem kontekstu označil za

³³ "Edinstvena – ne centralistična vlada", *Slovenec*, 22. 2. 1920, št. 43, str. 1.

³⁴ "Za državno in narodno edinstvo", *Straža*, 8. 3. 1920, št. 24, str. 1.

"pleme", ki je zvezalo svojo usodo s Srbi in Hrvati. Zanikal je, da bi bila komaj ustanovljena država že pred polomom, saj naj bi bili njeni zgodovinski temelji dovolj trdni: "Kriva bi bila trditev, da je šele par sto strojnih pušk preustrojilo mišljenje trinajstih milijonov Jugoslovancev in jim vlilo ono odporno in napadalno vojno, ki je slednjič dosegla svoj cilj – narodno državo." Nova država naj torej ne bi bila rezultat ene vojne, ampak precej daljšega razvoja: "Jugoslavijo so posredno gradili tisoči slovenskih, hrvatskih in srbskih kulturnih in političnih delavcev skozi desetletja. Gradili so jo vsi, ki so pravilno pojmovali in udeleževali nacionalizem." Torej so se tudi katoliški narodnjaki brez rezerv razglašali za jugoslovanske nacionaliste. Celo več, menili so, da je njihov nacionalizem boljši od tistega, s katerim se ponašajo njihovi tradicionalni nasprotniki iz liberalnega tabora: "Šele v zadnjih desetletjih se je pri nas nacionalizem otrese frazerstva in napitnic, mlado gibanje krščanskega ljudstva mu je dalo globji in realnejši pomen." Pomemben temelj jugoslovanske misli naj bi bilo tudi združeno gibanje pod zastavo krščanske demokracije, pri katerem so glasila Vseslovenske ljudske stranke vedno znova povzdigovala predvojne zasluge Janeza Evangelista Kreka in njegovih privrženecv: "Stotine idealistov, ki so stali v vseh urah kmečkemu in delavskemu ljudstvu ob strani, so se pogrezle v močvaro, zato da bodo njih trupla temelj za zgradbo, v kateri bo bival svoboden rod." Tako naj bi bili torej ustvarjeni pogoji, da je Slovenija po zaslugi prosvetnega dela krščanskih organizacij postala del Jugoslavije, celo njen "najbolj kulturn del". In prav delo teh "tihih, realnih nacionalistov" iz krščanskodemokratskih vrst naj bi "ustvarilo moderno Slovenijo" in "dalo ljudstvu pogoje, da so postali Jugoslovanci". Odveč je ponavljati, da je avtor *Slovenčevega* uvodnika v isti sapi liberalnim nasprotnikom "iz kavarniškega obzorja" glede njihovih pogledov na jugoslovanstvo namenil predvsem negativne oznake, češ da jim je narodna misel služi zgolj kot "krinka, pod katero se skriva pohlep po moči, po vladanju".³⁵ Razprava o bodoči ustavi je bila torej v slovenskem tisku zelo živahna že pred začetkom volilnega boja za konstituantno.

Državnopravne dileme med bojem za konstituantno

Vesničeva vlada je za 28. novembra 1920 razpisala volitve za konstituantno, blizal pa se je tudi oktobrski plebiscit na Koroškem. Čeprav se Korošček pri razmejitvenih vprašanjih v javnosti večinoma ni izpostavljajal, pa vendarle ni mogel ubežati objektivni odgovornosti: večino časa, ko se je v Parizu odločalo o mejah, je bil namreč minister kraljeve vlade, med plebiscitno kampanjo pa je imel glav-

³⁵ "Za jugoslovansko misel", *Slovenec*, 29. 2. 1920, št. 49, str. 1.

no besedo pri upravljanju koroških zadev njegov strankarski kolega Brejc kot predsednik Deželne vlade za Slovenijo.

Korošec in z njim celotna stranka sta še naprej gradila svojo jugoslovansko držo na dediščini *Majniške deklaracije*. Tudi na predvečer njene tretje obletnice jo je *Slovenec* razglašal kot temelj jugoslovanske državne misli, na katerem pa bo treba zgraditi "novo zgradbo". V uvodniku z zgovornim naslovom *Majnik* je bilo izpostavljeno samokritično priznanje, da so v ustanovni dobi politiki to nalogo podcenjevali, a jo je treba sedaj dokončati: "Troedini narod je treba ustvariti, zlit ga je treba v enoto s počasnim, nehvaležnim kulturnim delom Jugoslovanske kulture, ki ne obstoji v skladovnicah knjig, ampak predvsem v mišljenju in čuvstvovanju živih ljudi, mož in žena." Po mnenju Koroščevega osrednjega glasila pa te "enotne kulture" naj še ne bi bilo in naj ne bi nastala samoumevno: "Nebroj odlomkov tujih kultur se je zajedlo v nas, tvoreč prepade med posameznimi plemeni našega naroda. Nemec in Mažar, Italijan in Grk sta hodila skozi naše zemlje in vžgala v dušo naroda globok pečat." Nova država naj bi šele omogočila skladno zlitje raznolikosti: "Iz teh kulturno in socialno tako raznoličnih plasti, iz tega pestrega mozaika moramo ustvariti harmonično enoto – živ organizem, sestojč iz treh živih, samoniklih celic."³⁶

Smernice za volilni boj je Koroščeva stranka sprejela na ljubljanskem kongresu 6. aprila 1920. Na shodu v unionski dvorani, ki se ga je udeležilo prek 2500 zaupnikov, se je iz Vseslovenske preimenovala v Slovensko ljudsko stranko, kar je bila tudi posledica spoznanja, da bo velik del rojakov v versajski ureditvi ostal izven meja jugoslovanske Slovenije. Najbolj so seveda zaupniki pričakovali nastop načelnika. Korošec je uvodoma pozdravil predstavnika hrvaške sestrške stranke Janka Šimraka in Stjepana Barića. Z duhovitimi opazkami je nato kritiziral prejšnjo liberalno-socialistično vlado, ki je morala narediti prostor "radikalno-slovensko-hrvatski vladi". Kot prioritete točke njenega programa je naštel tri: volitve v konstituanto, boj proti privatizaciji narodnega premoženja in davek na vojne dobičke. Glede bodoče državne ureditve je govoril odvetnik Jakob Mohorič, ki je nastopil za Koroščem, da bi predstavil politične naloge stranke. Uvodoma je opozoril, da so v preteklosti Slovenci premalo poznali Hrvate in Srbe. Za slednje je izrazil razumevanje, da so se v preteklosti morali boriti z vsemi sosedi, zato se niso mogli razviti do te mere, kot bi se lahko. Poudaril je, da stranka ne bo nikoli pozabila načel "ujedinjenja". Glede državne ureditve pa se je zavzel za neke vrste srednjo pot med centralizmom in samoupravo. Slednja naj bi se uveljavila na vseh ravneh: okrajni, občinski in pokrajinski. Samo zadeve, ki jih je lažje reševati na državni ravni, pa naj bi se

³⁶ "Majnik", *Slovenec*, 1. 1. 1920, št. 99, 1.

reševale v osrednjem parlamentu. Vsak drugačen pristop naj bi po Mohoričevih besedah "ujedinenje le razbil in ogrožal državo".³⁷

V smislu Mohoričevega poročila je bila nato na shodu zaupnikov tudi sprejeta resolucija, da stoji Slovenska ljudska stranka "na stališču edinstvene države", do katere pa mora priti sporazumno: "Ujedinjenje pa, kakor ga zahteva interes troimenega naroda[,] se ne more izvesti pod vplivom sile in nenadoma z mehaničnimi državnimi naredbami, ampak samo prostovoljno v naravnem razvoju s sodelovanjem ljudstva in državnih činiteljev." Izhajajoč iz različnega zgodovinskega razvoja, kulturnega stanja in gospodarskih predpogojev, je resolucija zahtevala, da se omogoči zemljepisno, kulturno in gospodarsko enotnim pokrajinam v državi "potrebna samouprava z lastnimi ljudskimi zastopi". Sicer res v oklepaju, a vendarle dovolj jasno, je resolucija predvidevala med pokrajinami tudi "Slovenijo kot posebno enoto Jugoslavije".³⁸ Že marca 1920 pa je bila v *Slovenecu* sprožena tudi pobuda za oblikovanje dveh zbornic bodočega parlamenta: medtem ko naj bi narodno-politična sklepala o splošnih okvirnih zakonih, bi v gospodarski sedeli predstavniki stanov in razpravljali o zadevah pretežno ekonomskega značaja. S tem bi se lahko gospodarska vprašanja reševala kljub strankarskim bojem, saj bi o njih odločali zainteresirani stanovi.³⁹

Propaganda Slovenske ljudske stranke je iskala motivacijo v preteklosti, s sklicevanjem na Kreka, ki so mu ob tretji obletnici *Majniške deklaracije* postavili spomenik. Ob tem pa je osrednje glasilo katoliških narodnjakov ugotovilo, da "Krekov ideal" še ni izpolnjen: "Vsi čutimo in vemo, da sedanja Jugoslavija ni popolna, ne po obsegu in ne po uredbi in da še dolgo ne bo to, kar smo si v dneh navdušenja želeli – idealisti." Po "ujedinjenju", ki je bilo izvršeno "nenadno in kar čez noč", se je Kraljevina SHS morala soočiti z nepričakovanimi težavami. Vseeno pa katoliški narodnjaki očitno niso izgubili upanja, "da pride prej ali slej v našo politično hišo zadnji kočar troimenskega, dá, celo štiriimenskega naroda". Torej so pričakovali, da se bo novi državi kmalu pridružila še Bolgarija, s čimer bo lahko izpolnjen končni cilj – "federacija balkanskih narodov".⁴⁰

V komisiji, ki je dobila nalogo pripraviti predlog bodoče ustave, so prevladovali srbski profesorji z beograjske univerze: predsednik profesor javnega prava Slobodan Jovanović, profesor civilnega prava Lazar Marković in profesor za ustavno pravo Kosta Kumanudi, Z zagrebške univerze je bil v ustavni komisiji njen rektor, profesor državnega prava Ladislav Polić. Slovenski član komisije je bil Bogumil Vošnjak, med vojno član Jugoslovanskega odbora, ki ni skrival svoje centralistične in unitaristične držve. 1. junija 1920 so se člani komisije

³⁷ "Zbor zaupnikov Slovenske ljudske stranke", *Slovenec*, 8. 4. 1920, št. 79, str. 2–3.

³⁸ "Resolucije zbora delegatov", *Slovenec*, 8. 4. 1920, št. 79, str. 4.

³⁹ V., "Politična in gospodarska zbornica", *Slovenec*, 24. 3. 1920, št. 68, str. 1.

⁴⁰ "Krekovo delo – program Jugoslavije", *Slovenec*, 30. 5. 1920, št. 121, str. 1–2.

Штампано као рукопис.

НАЦРТ УСТАВА

Овај нацрт Устава израдила је влада г. д-ра М. Веснића и усвојила га већином гласова. Неки чланови кабинета предложили су особене паралелне редакције код појединих чланова. Г. д-р А. Корошец дао је и одвојено мишљење у питању унутарњег уређења државе. Паралелне редакције и одвојена мишљења овде се не објављују и биће достављена Уставотворној Скупштини. Тако исто доставиће се Уставотворној Скупштини нацрт Устава са једним домом за који је била мањина у влади.

Г. г. д-р М. Дринковић и д-р И. Ковачевић учествовали су у министарским седницама при изради нацрта Устава, али коначни текст потписали су са оградом, да су против оваког Устава. Одвојено мишљење нису поднели.

ОДЕЉАК I.

Опште одредбе.

Мана
Члан 1.
Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца је уставна, парламентарна и наследна монархија.

*Заглавље, Кралевина
Kralj Srba, Hrvata i Slovenaca.....*

Члан 2.
Грб је Краљевине Двоглави Бели Орао у полету, на црвеном штиту. Врх обе главе Двоглавога ~~Белиг Орла~~ *Белиг Орла* ~~Круна~~ Краљевине. На прима му је штит, на коме су грбови, српски: бео крст на црвеном штиту са по једним огњилом у сваком краку; хрватски: штит са 20 поља црвених и сребрених наизменице; и словеначки: на плавој штиту бела петокрака звезда, а испод ње бели полумесец.

Државна је застава плава, бела, црвена у водоравном положају према усправном коњу.

Члан 3.
Службени језик Краљевине је српско-хрватски. *словеначки*
У словеначким крајевима вреди као службени језик ~~и словеначки дијалекат~~ *и слов.* Говори, питања и интерпелације у парламенту могу бити и на сваком народном дијалекту.

*Други народности.
Hidlo Konin!*

ОДЕЉАК II.

Основна грађанска права.

Члан 4.
Држављанство је у читавој Краљевини једно. Сви су грађани пред законом једнаки. Сви уживају једнаку заштиту власти.

Не признаје се племство нити икаква привилегија по рођењу.

Нарочитим законом о Владалачком Дому одредиће се у колико његови чланови имају изузетан положај.

Глиј Јановска §14.

Ustavni načrt Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev s Koroščevimi pripombami (Pokrajinski arhiv Maribor, fond Antona Korošca)

sestali v Ljubljani s poverjeniki Deželne vlade za Slovenijo.⁴¹ Pred odhodom iz Ljubljane se je komisija ločeno sestala še z enim glavnih Koroščevih zaupnikov Smodejem. Razprava je potekala o Protičevem ustavnem predlogu.⁴² Ta je predvideval razdelitev države na več pokrajin po vzoru na neke vrste "angleško avtonomijo", pri čemer Srbija in Hrvaška naj ne bi bili zaokroženi pokrajini, temveč razdeljeni na več enot, Slovenija pa bi bila izjema. Korošču je namreč uspelo prepričati Protiča, da je v ustavnem načrtu Slovenijo ohranil kot celoto, priznaval pa je tudi slovenščino kot državni jezik. No, je pa imel Protičev načrt tudi veliko "lepotno" napako, ki je iritirala Aleksandra: pravico razpustiti parlament je namreč dodeljeval predsedniku vlade, s čimer bi kralj izgubil pravico, ki mu jo je priznavala ustava srbske kraljevine iz leta 1903.⁴³

Sklicevanje na avtonomijo je v Sloveniji kmalu postalo tako pomemben del volilnih soočenj, da je celo del liberalcev v javnosti govoril o njej afirmativno. A seveda ne na način, kot so to počeli katoliški narodnjaki, saj so bili voditelji Jugoslovanske demokratske stranke intimno zagovorniki centralizma. Takrat že nekdanji minister za konstituantno Kramer (novi je bil Lazar Markovič) se je tako na enem od shodov sredi septembra 1920 zavzel za "ljudsko samoupravo na široki podlagi", zase in za svoje privržence pa zatrdil, da so "avtonomisti v zdravem smislu te besede". Koroščevo osrednje glasilo ga je takoj zavrnilo, češ da demokratski prvak zagovarja "avtonomijo, pri kateri bi komandirali Slovence nesposobni in brezglavi belgrajski uradniki". Izjave liberalnih voditeljev naj bi bile zgolj varljive fraze, saj ne omenjajo pokrajinskih zborov kot temelja avtonomije, torej zagovarjajo "samoupravo ljudstva brez ljudstva".⁴⁴ Prav ustanavljanje pokrajinskih zborov je bila ena od tistih točk, ki so ji jugoslovanski centralisti nato nasprotovali vse do razpada države.⁴⁵

Korošček je 30. septembra 1920 nastopil na sestanku zaupnikov Slovenske ljudske stranke v Mariboru. V obširnem programskem govoru je podal "vodilne misli" za volilni spopad za mandate v Ustavotvorni skupščini. Uvodoma je kot temeljno zahtevo izpostavil zagotovitev enakopravnosti, pri čemer se je ozrl na razmere v nekdanji državi: "Mi Slovenci smo v bivši Avstriji bili zaradi tega tako nezadovoljni, ker z drugimi narodi nismo bili enakopravni. Mi smo morali le orati in sejati, žel[i] pa so drugi." Sedaj pa naj bi nastopili drugačni odnosi: "Nič torej čudnega, ako si v novi državi, kjer nismo več različni narodi, ampak bratje z brati, želimo in zahtevamo povsod najstrožje enakopravnosti." Korošček je

⁴¹ "Ustavna komisija v Ljubljani", *Slovenec*, 2. 6. 1920, št. 123, str. 2.

⁴² "Politične novice", *Slovenec*, 9. 6. 1920, št. 128, str. 2.

⁴³ *Dolinarjevi eseji*, str. 273.

⁴⁴ "Boj za avtonomijo Slovenije", *Slovenec*, 15. 9. 1920, št. 210, str. 1.

⁴⁵ Janko Prunk, "Slovenski narodni vzpon v 20. stoletju", *Studia Historica Slovenica* 7, št. 1–2 (2007), str. 17–25, tu 20.

izrazil zahtevo, da noben narod ne sme prevladati nad drugim: "Mi zahtevamo, da so si vsa tri plemena, slovensko, hrvatsko in srbsko, enakopravna, popolno enakopravna, nobeden ne sme vladati nad drugim, nobeden ne sme imeti več dolžnosti in pravic." Znotraj države bi morala imeti po Koroščevem mnenju Slovenija avtonomijo: "Predvsem moramo povdarjati, da je naša stranka za jedinstvenost države, da torej odklanja vsak separatizem, da odklanja federalizem, da odklanja vsak separatizem, ki bi slabil moč in ugled države." Pri tem je spet izpostavil avstrijsko izkušnjo: "Mi smo v rajni državi od blizu gledali dualizem in zato sami vemo, kaj je državi v škodo, in ne potrebujemo od političnih novinov in diletantov nobenega pouka." Pravi pristop naj bi bil v razdelitvi države na več pokrajin: "Mi zahtevamo, da se država radi hitreje, boljše in primernejše uprave razdeli v več pokrajin. Nismo v principu za to, da se ta razdelitev mora izvršiti po plemenski razliki, ker bi to bilo tudi nemogoče pri Hrvatih in Srbih. Merodajni naj bodo gospodarski in kulturni interesi." Korošec se torej ni izrekel za razdelitev države po narodnostnem kriteriju, toda v slovenskem primeru bi združitev v eno celoto omogočali tudi drugi: "Ker pa je dosedanji gospodarski in kulturni razvoj v krajih, kjer prebivajo Slovenci, enakomeren, zato zahtevamo, da se določijo vsi slovenski kraji kot ena upravna celota." Zavzel se je, naj vsaka upravna celota "dobi svojo avtonomijo, to je za krepko življenje in ugoden razvoj potrebno samostojnost". Opredelil je tudi, kakšno naj bo razmerje med obema nivojema oblasti: "Naj ima z vso državo skupno, kar je za red, moč in ugled države potrebno, naj pa bo samostojna v vseh zadevah, ki se hitreje, boljše in točnejše morejo opraviti doma." Torej bi bilo potrebno ustanoviti institucije tudi na pokrajinski ravni: "Vodstvo teh samostojnih zadev naj se izroči pokrajinski vladi, ki bo odgovorna pokrajinski skupščini."⁴⁶

Kljub naraščajočemu nezadovoljstvu zagovornikov slovenske avtonomije v stranki je torej Korošec na zborovanjih izjavljal, da odklanja federalizem, obenem pa je zagovarjal razdelitev države na več pokrajin na temelju gospodarskih in kulturnih interesov.⁴⁷ Korošec se je javno deklariral za monarhista, to pa je utemeljeval s tem, da so tudi druge države na Balkanu monarhije, hkrati pa naj bi bila monarhistična ureditev garancija stabilnosti. Ob tem svoje odločne drže ni tajil, kot je razvidno iz njegovih stališč na mariborskem shodu: "Jaz sem monarhist, a tudi vsak patriot republikanskega naziranja mi mora priznati, da še nismo zreli za republiko. Ako bi nam predsedoval Radič, Pribičević ali Protić, naša država bi že zgorela v najsurovejšem meščanskem boju, bila bi že davno razbita." Alternativa naj bi bila podobna albanskim razmeram: "Mi bi bili druga

⁴⁶ "Vodilne misli za vodilni boj v konstituanto", *Slovenec*, 2. 10. 1920, št. 225, 1.

⁴⁷ *O zgodovini slovenske krščanske demokracije. Spominski zapisi dr. Jakoba Mohoriča (1888–1976)*, ur. Andrej Rahten in Gregor Antoličič (Ljubljana, 2019) (dalje: *Mohoričevi spominski zapisi*), str. 219–220.

Albanija. In če bi je ne ubila egoistična strast naših v državniškem mišljenju popolnoma nedozorelih strank, razbila bi jo politična razdvojenost in razcepljenost naše vojske." K tem argumentom pa je Korošček dodal še prepričanje, da naj bi bilo v republikah bistveno več korupcije v notranji upravi in netolerance do opozicije, kot v monarhijah z demokratičnima ustavo in dinastijo. Očitno je verjel, da ima lahko Jugoslavija oboje: "Kaka bo naša ustava, to je odvisno sedaj od nas, da pa je regent demokratičen, je izven diskusije."⁴⁸

Korošček je po mariborskem volilnem govoru dal tudi kratek intervju za dnevnik *Slovenec*, v katerem je zelo neposredno komentiral aktualne razmere v državi. Na vprašanje, kaj meni o očitkih o separatizmu Slovenske ljudske stranke, je odgovoril odločno: "Kdor mi še očita separatizem, ako se bezuslovno izrečem za eno državo, za skupen parlament in za centralno upravo številnih skupnih zadev, je ali slaboumen ali hudoben." Implicitno je zanikal tudi očitke o nedoslednosti: "Mi smo edina stranka, ki je odpočetka do danes imela glede vseh teh vprašanj jasen in točen program in ki je zagovarjala široko samoupravo Slovenije, ko je še to veljalo v demokratičnih očeh kot izdajstvo." To, da so demokrati v volilnem boju za konstituantno prav tako začeli uporabljati avtonomistična gesla, je označil kot čudno, saj da v isti sapi volivce strašijo, kako bo avtonomija draga in bi bilo pametno, če bi o vseh pomembnih zadevah odločala centralna oblast. Tudi očitke, da je v mariborskem govoru premalo govoril o samostojnosti Slovenije, je zavrnil. Pojasnil je, da na shodih tudi glede poddržavljenja premogovnikov ali velikih industrijskih podjetij ne predstavljajo že izdelanih zakonskih načrtov, ampak naj bi zadostovala načelna stališča: "Tako tudi glede samostojnosti Slovenije ne hodimo z obširnimi zakonskimi načrti po volilnih shodih, ampak razglajamo le principe, koje bo moralo zakonodajstvo točno in strogo upoštevati." Zatrdil je, da so bili tozadevni natančni načrti že izdelani in se v vodstvu o njih tudi neprestano posvetujejo. Pri tem je iskriivo pribil: "Sicer pa, ako bi bili nasprotniki z nami zadovoljni, bi ne bili več naši nasprotniki!"⁴⁹

Avtonomistična misel je dokončno prevladala tudi na volilnih razglasih in letakih. V volilnem oklicu Slovenske ljudske stranke, sprejetem na unionskem zboru zaupnikov 25. oktobra 1920 in objavljenem v *Slovenecu* dan kasneje, je bila avtonomija označena kot "prva točka osvobodilnega programa, s katerim naša stranka stopa v boj, je enotna samouprava za celo Slovenijo kot zgodovinsko in gospodarsko enotno pokrajino". Zaupniki so se zavzeli za "avtonomijo Slovenije s skupščino in njej odgovorno pokrajinsko vlado, ki naj opravlja tudi posle državne uprave v deželi". Pokrajinska skupščina naj bi imela zakonodajno oblast, "v kolikor ni izrecno pridržana skupnemu parlamentu". V primerih,

⁴⁸ "Vodilne misli za vodilni boj v konstituantu", *Slovenec*, 2. 10. 1920, št. 225, 1.

⁴⁹ "Razgovor z dr. Koroščem", *Slovenec*, 6. 10. 1920, št. 228, str. 1.

ko bi pokrajinska vlada upravljala posle državne uprave, pa bi bila slednji tudi odgovorna.⁵⁰

V demokratskem *Jutru* so katoliške narodnjake obtožili, da so program prepisali od Žerjava, kar pa so v *Slovenecu* pospremili z ironičnimi komentarji. Koroščevo glasilo je ob tem napadlo tudi Kramerja in njegove izjave o avtonomiji "v zdravem smislu", ki je predvidevala pokrajinsko vlado, ki pa bi bila odgovorna beograjski, saj pokrajinskega parlamenta sploh ni načrtoval. Še bolj pa se je časnik obregnil ob Žerjava, ki je svaril pred dvotirnim sistemom, značilnim za staro Avstrijo, "ki je dopuščal, da sta državni in samoupravni aparat drug drugemu izpodjedala avtoriteto". *Slovenec* je Žerjava obtožil, da želi Slovenijo izročiti Beogradu podrejenim uradnikom, ki bi izvrševali zgolj zahteve centralne vlade, ne pa ukazov avtonomne Slovenije in slovenskega ljudstva: "Uresničenje tega načrta pomeni smrt slovenske demokracije, uničenje zadnjih ostankov naše sedanje avtonomije ter uvedbo najbrezobzirnejšega, najbrutalnejšega centralizma, ki si ga more človek misliti."⁵¹

Volilne parole samostojnih kmetijcev, ki so nastali pod pokroviteljstvom liberalcev kot alternativa katoliškim narodnjakom na podeželju, so bile v znaku avtonomističnih gesel, Korošča pa so celo obtoževali, da je izdal Slovenijo Srbom.⁵² Socialdemokrati so govorili o "združitvi plemen" v republiki, ki bi bila del "balkanske federacije". Komunisti so zagovarjali "kmečko-delavsko republiko, sovjetsko Jugoslavijo", narodni socialisti pa "jugoslovanski socializem".⁵³ A kmalu se je pokazalo, da je razlika med volilnimi parolami in realno parlamentarno politiko precejšnja.

28. novembra 1920 so se naposled jugoslovanske stranke prvič v novi državi pomerile na volitvah. Na srbski politični sceni so Pašičevi narodni radikalci in Davidovičevi demokrati ohranili predvojno moč. Na Hrvaškem pa je prišlo do političnega potresa v obliki Radićevega trijumfa: če je uspel na zadnjih saborskih volitvah pred razpadom habsburške monarhije (1913) osvojiti zgolj tri mandate, jih je v novi državi kar 50.⁵⁴ V slovenskem okviru je priredila podobno presenečenje novinka na politični sceni – Samostojna kmetijska stranka – z 8 poslanci od skupno 38 slovenskih.⁵⁵ Socialdemokrati so osvojili 6, komunisti 5, demokrati 3 in narodni socialisti 2 poslanska sedeža. Koroščevi stranki je sicer s 14 poslanci uspelo doseči 37 % slovenskih mandatov, kar je še vedno pomenilo relativno

⁵⁰ *Moboričevi spominski zapisi*, str. 219.

⁵¹ "Prepisani program", *Slovenec*, 28. 10. 1920, št. 247, str. 1.

⁵² "Avantgarda centralizma", *Slovenec*, 4. 1. 1921, št. 2, str. 1.

⁵³ *Dolinarjevi eseji*, str. 275.

⁵⁴ Josip Horvat, *Hrvatski panoptikum* (Zagreb, 1982), str. 221.

⁵⁵ Prim. Nina Steinbacher in Andrej Rahten, "V boj za staro pravdo!" – ustanovitev in delovanje Samostojne kmetijske stranke do konca zasedanja konstituante, *Studia Historica Slovenica* 19, št. 1 (2019), str. 71–106 (dalje: Steinbacher in Rahten, "V boj za staro pravdo!").

večino.⁵⁶ Toda v primerjavi z zadnjimi državnozborskimi volitvami v stari Avstriji (1911), ko je stranka pod Šusteršičevim vodstvom osvojila fenomenalnih 87 % slovenskih mandatov, je bilo nazadovanje občutno. Socialdemokrati so izračunali, da se je število glasov katoliških narodnjakov skoraj prepolovilo: v Šusteršičevi dobi so jih dobili prek 100.000, na volitvah v konstituantno pa le okoli 55.000.⁵⁷

Kljub relativni zmagi je Slovenska ljudska stranka dobila le dobro tretjino glasov, Samostojna kmetijska stranka pa jo je skoraj dosegla. V razpravi o bodoči državni ureditvi, ki so se prestavile v konstituantno, je Koroščkova stranka vstopila močno oslABLJENA.

Oblikovanje vidovdanske ureditve

Medtem ko so slovenski liberalci odločno vztrajali pri podpori dinastiji Karađorđevićev, so bili katoliški narodnjaki še naprej različnih mnenj. A tudi tisti, ki so zagovarjali monarhijo, so si jo večinoma predstavljali kot parlamentarno in se zgledovali po angleškem vzoru. Številni so pričakovali, da bo regent in bodoči kralj Aleksander pristal na takšen model monarhije, kjer bi imel zgolj reprezentativno funkcijo, dejanska oblast pa bi bila v rokah parlamenta. Kot argument se je pojavljalo tudi mnenje, da bi bile v jugoslovanskem primeru periodične volitve predsednika nevarne za stabilnost ali celo obstoj države. Prav tako pa naj bi bil kralj, ki je na tem mestu po nasledstvenem pravu, garant objektivnosti, za razliko od predsednika, ki ga nominirajo stranke. Kmalu se je pokazalo, da so bile takšne predstave zgolj rezultat nepoučenosti in nepoznavanja. Aleksander je bil namreč spričo svoje absolutistične miselnosti njihovo nasprotje in precej bližje idealu ruskega carizma, pred katerim so svarili tudi slovenski zagovorniki monarhistične ureditve.⁵⁸

S svojim brezpogojnim monarhističnim stališčem si je Korošček nakopal močno nasprotovanje krščansosocialnega krila v stranki, zbranega okoli časnika *Večerni list*, ki je obžalovalo, da se stranka ne more zediniti glede bodoče državne ureditve. Nekaj časa je celo kazalo, da bo v stranki prevladala republikanska usmeritev. Da se to ni zgodilo, je bila v prvi vrsti zasluga Korošča, ki je trdno vztrajal na monarhističnih okopih, pri čemer so mu bili v precejšnjo

⁵⁶ Da je bila nesreča za katoliške narodnjake še večja, je pri štetju glasov v mariborskem volilnem okrožju prišlo do velike napake. Tako je bil eden od mandatov napačno dodeljen Samostojni kmetijski stranki namesto katoliškemu narodnjakom. Šele 29. decembra 1921 je verifikacijski odsek predlagal razveljavitev spornega mandata Samostojne kmetijske stranke in ga dodelil Slovenski ljudski stranki, ki jih je tako imela 15 (Vasilij Melik, "Izidi volitev v konstituantno leta 1920," *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 3 (1962), str. 3–61).

⁵⁷ "Po volitvah v konstituantno", *Naprej*, 30. 11. 1920, št. 276, str. 1.

⁵⁸ Emil Stefanovič, "Monarhija in republika", *Slovenec*, 10. 2. 1921, št. 32, str. 2–3.

Anton Korošec in njegov namestnik na čelu Jugoslovanskega kluba v beograjski skupščini Anton Sušnik (Muzej Antona Korošca Biserjane)

oporo štajerski strankarski privrženci, kot je bil zgodovinar Franc Kovačič. Toda neuspeh na volitvah v konstituantno je okrepil avtonomistično krilo v Slovenski ljudski stranki, ki je že vse od njegovega vstopa v centralno vlado kritično ocenjevala Koroščevo politiko paktiranja z "beograjsko čaršijo".⁵⁹

⁵⁹ Podrobno o tem Andrej Rahten, "Poseg Franca Kovačiča v razprave med slovenskimi monarhisti in republikanci", *Studia Historica Slovenica* 9, št. 2–3 (2009), str. 651–667.

9. decembra 1920 je vodstvo Slovenske ljudske stranke na sestanku v Ljubljani sprejelo izjavo, da odklanja vladni ustavni načrt, svojim poslancem v konstituenti pa naročilo, da morajo vztrajati "brezpogojno na avtonomističnem programu". Korošček je omenjeno sejo zapustil še pred koncem in je šele naknadno v Beogradu izvedel, da je bil v njegovi odsotnosti sprejet tudi sklep, "da je načelstvo z ministrstvom nezdružljivo in da je stranka republikanska".⁶⁰ 11. decembra je odstopil z mesta ministra za železnice. Dva dni kasneje je tudi Brejc skupaj s poverjeniki Slovenske ljudske stranke v ljubljanski vladi ponudil svoj odstop. Prvaki Slovenske ljudske stranke so si bili enotni v mnenju, da bi vsako nadaljnje popuščanje zahtevam srbskih centralistov resno ogrozilo slovenske nacionalne interese. Tudi Korošček, ki je bil sicer nasprotnik radikalne opozicijske politike, se je tokrat uklonil pritiskom v stranki, da se vprašanje zagotovitve slovenske avtonomije v okviru jugoslovanske države postavi na dnevni red z večjo mero odločnosti. Vseeno mu je bil Aleksander lahko zelo hvaležen: Korošček je bil namreč tisti, ki je v času sprejemanja prve ustave "preokrenil v svoji stranki republikansko miselnost in pridobil svoje somišljenike za lojalne privrženke dinastije".⁶¹

Med obiskom pri Jegliču na novoletni dan 1921 je Korošček kritiziral članke krščanskih socialcev okoli *Večernega lista*, ki se je izrekel za republiko. S tem naj bi si Slovenci močno otežili položaj v Beogradu: "Srbijanci mislijo, da smo proti državnemu ujedinenju. Ravno tako tolmačijo našo zahtevo po avtonomiji." Jegliču je Korošček prenesel vsebino pogovora s Pašićem, za katerega je dejal, da "je pošten in veren". Menda naj bi ga bilo mogoče pregovoriti, da v ustavi ne bi bilo določb, nasprotnih katoliški Cerkvi. Precej manj posluha pa je po Koroščevih trditvah imel Pašić glede avtonomističnih zahtev in mu je kar odkrito zagrozil z amputacijo: vse Srbe, tudi tiste iz Bosne in Hercegovine ter Dalmacije, bi združili v eno državo, Hrvate in Slovence pa "od sebe odri-nili, naj se obrnejo, kamor hočejo". Korošček mu je začuden odvrnil: "Mi smo za avtonomijo, a ne za odcepljenje od države; ako bomo premagani, bomo centralizem sprejeli in v opoziciji ostali." Pašić je po premisleku sklenil z besedami: "Če je tako, bo pa treba poskrbeti za koridor iz teritorija države skozi Hrvaško in Laško." Jegliča je vsebina Koroščkovega pogovora s Pašićem močno zaskrbelo. Na vprašanje, kam naj gredo Slovenci, če bo prišlo do amputacije, pa je Korošček škofu odgovoril, da jih bodo "osvojili komunisti". Prosil ga je, naj v izogib temu scenariju govori za monarhijo, s čimer bi se izognili preganjanju duhovnikov in Cerkve. Poročanje o nezadovoljstvu nad Slovenci v Beogradu je Korošček nato še podkrepil z informacijo, "da so Srbi uvideli, kako neza-

⁶⁰ Zečević, *Slovenska ljudska stranka*, str. 347–348.

⁶¹ *Mohoričevi spominski zapisi*, str. 200.

nesljivi so slovenski vojaki in častniki, zato bodo poskušali, da jih od srbskih popolnoma ločijo".⁶²

Pašiću, ki je v začetku leta 1921 kot ministrski predsednik zamenjal Vesniča, je uspelo, da je bil 21. januarja sprejet vladni poslovnik za konstituantno, ki je predpisoval zgolj navadno večino za sprejetje ustave in prisego kralju. Korošček Jugoslovanski klub in Narodni klub, ki je povezoval tiste hrvaške poslance, ki se niso pridružili Radičevemu bojkotu, sta sicer ostala v Beogradu, a sta izrazila skrb zaradi srbske majorizacije. Poslanci Jugoslovanskega kluba so sicer glasovanje o poslovniku v konstituenti obstruirali. Toda 29. januarja so kralju vseeno prisegli, saj so se bali, da bi jim sicer razveljavili mandate in da sploh ne bi mogli sodelovati v parlamentarnem boju.⁶³ Med prisego so se zapletli v besedno obračunavanje s samostojnimi kmetijci, ki so trdili, da so "klerikalci prodali Slovence Srbom".⁶⁴ Koroščekovi poslanci so vstopili tudi v ustavni odbor, ki se je pod Vesničevim predsedstvom konstituiral 1. februarja.⁶⁵

V ustavnem načrtu, ki je bil zasnovan na podlagi ustave Kraljevine Srbije iz leta 1903, so prišle Pašičeve centralistične zamisli v celoti do izraza. S tem, ko je 25. januarja 1921 predložil takšen načrt, je stari državnik še enkrat dokazal, da vidi v jugoslovanski državi zgolj razširjeno Srbijo. Zamislil si je centralizirano monarhijo, ki bi bila po modelu francoskih departmajev razdeljena na 33 pokrajin, s čimer bi bile izničene tradicionalne etnične in historične enote. Kralj bi bil tisti, ki bi na čelo pokrajinske uprave imenoval "velike župane". Poleg tega bi kralj potrjeval in razglašal zakone. Ali z drugimi besedami: zakoni, ki bi jih kot zakonodajno telo sprejela skupščina, ne bi bili veljavni brez kraljeve odobritve. Prav tako tudi vlada ne bi bila odgovorna samo skupščini, ampak tudi monarhu. Da pa bi bila ustava tudi po Pribičevićevem okusu, je bil vanjo vključen člen, ki je omejeval število prebivalcev posameznih pokrajin na 800.000. S tem je želel preprečiti, da bi Hrvaška ohranila vsaj delno celovitost in avtonomijo, podobno tisti iz avstro-ogrskih časov.⁶⁶

Pašičev načrt je bil za katoliške narodnjake nesprijemljiv in so ga označili za skrupulacijo.⁶⁷ Vseeno so v začetku februarja 1921 verjeli, da je kompromis še možen. Jugoslovanski klub je zahteval od "ustavovernih poslancev", kot so v osrednjem glasilu Slovenske ljudske stranke po staroavstrijskem vzoru poime-

⁶² *Jegličev dnevnik*, str. 824–825.

⁶³ "Konstituenta", *Slovenec*, 5. 2. 1921, št. 28, str. 2; *Dolinarjevi eseji*, str. 276.

⁶⁴ "Prizori iz konstituyente", *Slovenec*, 4. 2. 1921, št. 27, str. 1.

⁶⁵ "Konstituiranje ustavnega odbora", *Slovenec*, 2. 2. 1921, št. 26, str. 1. S strani Jugoslovanskega kluba so bili v ustavni odbor imenovani: Anton Sušnik s strani Slovenske ljudske stranke, kot zastopnik Hrvaške ljudske stranke Ante Dulibić ter v imenu stranke Bunjevcev in Šokcev Stipan Vojnić Tunić ("Volitve ustavnega odbora", *Slovenec*, 1. 2. 1921, št. 25, str. 1).

⁶⁶ Ribar, *Politički zapisi*, I, 84–85.

⁶⁷ "Centralizem na pohodu", *Slovenec*, 12. 2. 1921, št. 34, str. 2.

novali radikalno-demokratsko navezo Pašičeve vlade, naj bolj konkretizirajo svoje predloge. Zdelo se je, da se bo možno dogovoriti vsaj za prehodno dobo, ki naj bi trajala največ desetletje, ko bi ostale dotedanje pokrajinske uprave in bi se šele postopno umikale novim, centralističnim strukturam. Koroščevim privržencem se je zdelo zanimivo razmišljanje manjšega kroga centralistov, da zato ustava ne bi prejudicirala niti popolne uvedbe centralizma niti federalizma, ampak bi vsa podrobnejša vprašanja glede uprave prepustila specialni zakonodaji.⁶⁸ Korošec je še naprej upal, da bo možno doseči vsaj neko obliko soglasja. Za njegovo takratno razmišljanje je značilen naslednji komentar: "Alfa in omega našega političnega programa je narodno in državno edinstvo celokupne države SHS."⁶⁹

Pašičeva vlada je 9. februarja 1921 sprejela *Prehodne naredbe*, ki so konstituenti dodelile tudi nekatere zakonodajne pristojnosti, drugi člen pa je že kar vnaprej določal regentovo prisego, čeprav odločitev o monarhiji sploh še ni bila sprejeta. Sicer je bilo določeno, da bodo pokrajinske uprave delovale še naprej do sprejema ustave, a so bile postavljene pod nadzorstvo notranjega ministra, s čimer je bila v bistvu dokončno ukinjena njihova avtonomija. *Slovenčev* komentar je bil oster in je razmere označil celo za slabše, kot so bile v stari Avstriji. Tam so se res vlade zatekale k zloglasnemu 14. členu *Temeljnega državnega zakona*, ki je omogočal izključitev parlamenta iz procesa odločanja, a bil je "vsaj paragraf", v Beogradu pa da je vlada ustavo oktroirala kar pred poslanci konstituante in prejudicirala bodočo državno ureditev: "To se pravi, da se pokrajinske oblasti centralizirajo, še predno sklene kaj takega konstituenta, tekom treh let pa se morajo pokrajinske uprave še balkanizirati." Prav to naj bi bila po pisanju *Slovenca* "ena izmed poglavitnih točk, zakaj se vsi ljudje, ki imajo še malo soli v glavi, branijo centralizacije uprave". Za Slovenijo, kjer naj bi bila "uprava v primeri s centralno naravnost sijajna", naj bi centralizacija pomenila nazadovanje, saj da se bo tako "začela balkanizirati, zlasti če dobimo za 'pomočnike' raznih oddelkov gospode, ki se lepo po pariško oblačijo, znajo dobro politizirati in zabavljati čez 'separatiste', v strokovnem pogledu pa so popolnoma analfabeti".⁷⁰

V Beogradu so se očitno odločili, da bodo v Sloveniji vse stavili na demokratsko karto. Tudi na slovenskem podeželju si je Pašič namesto katoliških narodnjakov začel iskati nove zaveznike v vrstah samostojnih kmetijcev. Vošnjak je 7. februarja v ustavnem odboru izjavil, da je proti "plemenski avtonomiji" Slovenije.⁷¹ Takšno gledanje je bilo v nasprotju s stališči Andreja Gosarja, tipičnega

⁶⁸ "Prehodna doba", *Slovenec*, 1. 2. 1921, št. 1, str. 1.

⁶⁹ *Dolinarjevi eseji*, str. 276.

⁷⁰ "Odpokličite poslance!", *Slovenec*, 11. 2. 1921, št. 33, str. 1.

⁷¹ "Dr. Vošnjak pobija avtonomijo Slovenije", *Slovenec*, 8. 2. 1921, št. 30, str. 3.

predstavnik "katoliške akademične mladine, ki je vzrasla iz šole dr. Krekove zadnje petletje pred njegovo smrtjo".⁷² Svoj koncept državne ureditve je predstavil že na unionskem shodu 25. oktobra 1920, ko je uvodoma zagotovil, da se stranka "postavlja na stališče edinstvene države SHS", ki temelji na adresi Narodnega večja SHS in regentovem odgovoru. Takrat je bilo po njegovem mnenju tudi določeno, da bodo do odločitve Ustavotvorne skupščine še naprej delovali avtonomni organi na pokrajinski ravni, ki so obstajali pred *Prvodecembrskim aktom*. Pri tem je Gosar izpostavil, da mora biti v državi samo ena državna oblast, ki se izraža v zakonodajni, upravni in sodni funkciji. Na celotnem ozemlju države bi morala biti ena oblika vladavine in isto nositelj vladarske oblasti, s čimer je Gosar izključil možnost nekakšnega dualizma, ki bi morda Hrvatoma in Slovencem omogočal republikansko ureditev, Srbom pa ohranil monarhijo. V državni pristojnosti bi bili po njegovem mnenju vojska in zunanja politika, vključno s pravico do sklepanja mednarodnih pogodb. Ko pa je želel razmejiti pristojnosti države in pokrajinskih enot, ki bi se tvorile upoštevajoč zgodovinske, kulturne in gospodarske razlike, je Gosar poudaril, da je slednjim treba omogočiti "kar najširšo samoupravo". Seveda bi morala biti Slovenija posebna enota, čeprav se Gosar ni skliceval na narodnostno načelo. Poleg že omenjenih, "z bistvom države nujno združenih zadev", bi pod državno pristojnost spadale "le one, ki se lahko brez nasilja enotno uredijo". V tem primeru bi centralni parlament izdajal za celo državo zgolj okvirne zakone, njihovo podrobno vsebino in izpeljavo pa bi prepustili pokrajinski avtonomiji. Gosarjev predlog je predvidel ustanovitev pokrajinskih vlad in skupščin, ki so pristojne za zakonodajo na področjih, ki niso izrecno pridržane centralnemu parlamentu. Pokrajinska vlada, ki bi bila v avtonomnih zadevah odgovorna pokrajinski skupščini, sicer pa osrednjemu parlamentu, bi hkrati vršila tudi posle državne uprave v pokrajini. Osrednji parlament bi imel dve zbornici, politično in gospodarsko, v kateri bi bili delegati stanovskih zastopstev.⁷³

Znano je, da vlada v konstituenti sprva sploh ni imela večine, prekratka je bila za kakšnih ducat glasov.⁷⁴ Pašiču in Pribičeviću vseeno ni bilo treba preveč skrbeti, saj se opozicijske stranke niso zmogle povezati v enoten blok. Jugoslovanska muslimanska organizacija, stranka modernizirane sarajevske čaršije, je hodila po svojih poteh, saj je njen šef Spaho zagovarjal avtonomijo zgodovinskih pokrajin, pri čemer ga je seveda vodila želja po integriteti Bosne in Hercegovine.⁷⁵ Sodelovanja ni bilo niti med Korošcem in Radičem. Tisk slovenskih katoliških narodnjakov je obsojal Radičevo politiko bojkotiranja parlamen-

⁷² "Mladi", *Slovenec*, 27. 10. 1920, št. 246, str. 1.

⁷³ "Slovensko ljudstvo", *Slovenec*, 26. 10. 1920, št. 245, 2–3.

⁷⁴ Ribar, *Politički zapisi*, I, 25–27.

⁷⁵ "Ustavni odbor", *Slovenec*, 11. 2. 1921, št. 33, str. 1; Pleterski, *Narodi*, 175.

tarnih zasedanj: "Ako dobimo Pribečevičev centralizem, bo največ kriv Radič s svojo abstinenco."⁷⁶

14. februarja 1921 se je iztekel rok, do katerega so morale stranke v konstituenti predložiti ustavnemu odboru konstituante spreminjevalne predloge k vladnemu ustavnemu načrtu. O takratnih napetih razmerah v Jugoslovanskem klubu se je ohranilo zanimivo Gosarjevo pričevanje. Čeprav bi moral Korošček klub v skladu s stališčem stranke predložiti v Ustavotvorni skupščini avtonomistični načrt, ga sploh ni izdelal, nakar je tik pred zdajci svojega dal na mizo kar Gosar.⁷⁷ A v klubu so mu vsi nasprotovali, prerekanje pa je presekalo Korošček, saj se je že mudilo. Med sejo je prišel do Gosarja in mu nemško rekel: "*Das ist ein Sprung ins Dunkel!*" S tem "skokom v temo" je torej klub dobil avtonomistični program, ki je postal nato temelj njegovega delovanja v prvi polovici dvajsetih let.⁷⁸ Jugoslovanski klub je tako zadnji dan pred iztekom roka predložil več spreminjevalnih predlogov k vladnemu načrtu. V prvem je predlagal razdelitev države na 6 pokrajin in se zavzel za dve zbornici parlamenta: politično in socialno-gospodarsko. Ostali predlogi so se nanašali na socialno-ekonomske pravice državljanov, uvedbo referendumov za določene zakonske predloge ter na odpravo stoječe armade in ustanovitev milice.⁷⁹

Predloženi koncept državne ureditve je bil neke vrste kompromis med centralizmom in federalizmom. Ustavni predlog Jugoslovanskega kluba je predvideval razdelitev države na naslednjih 6 pokrajin: Srbijo, Hrvaško in Slavonijo z Medmurjem, Bosno in Hercegovino z Dalmacijo, Črno goro ter Slovenijo s Prekmurjem. Te pokrajine bi imele vsaka svojo skupščino in vlado, pri čemer bi predsednika pokrajinske vlade imenoval kralj. To bi slednji storil sicer na predlog beograjskega ministrskega sveta, a bi ta moral izbirati med tremi kandidati, ki bi jih iz svoje srede določila pokrajinska skupščina. Državni parlament bi bil dvodomen, sestavljali bi ga politična in socialno-gospodarska zbornica. V pristojnosti centralne vlade bi bili zunanja politika, vojska in mornarica, promet in skupne finance. Vsi ostali resorji bi spadali pod nadležnost pokrajinskih vlad, ki bi bile odgovorne pokrajinskim skupščinam.⁸⁰

Nasprotniki iz demokratskih vrst so ustavnemu načrtu Jugoslovanskega kluba očitali, da želi uzakoniti federalizem. Pri tem so opozarjali na domnevno sumljive podobnosti z avstro-ogrsko dualistično ureditvijo. Katoliški narodnjaki so odločno zavračali tovrstne poskuse zmerjanja z avstrijškantsko miselno-

⁷⁶ "Iz ustavnega odbora", *Slovenec*, 12. 2. 1921, št. 34, str. 2.

⁷⁷ *Moboričevi spominski zapisi*, 200.

⁷⁸ Bojan Godeša, *Čas odločitev. Katoliški tabor in začetek okupacije* (Ljubljana, 2011), str. 101.

⁷⁹ "Ustavni predlogi", *Slovenec*, 17. 2. 1921, št. 38, str. 1.

⁸⁰ Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS 991, osebni fond Bogumila Remca, Avtonomistični program Slovenske ljudske stranke.

stjo, češ da je slednja bližja prav Pribičevićevim somišljenikom, ki da so "bivši madjaroni, vladinovci uradniki in štrebarji prošlega režima". Tudi ustavni načrt Jugoslovanske demokratske stranke naj bi bil "samo z jugoslovanskimi narodnimi barvami prevlečeni ustavni sistem bivših avstrijskih in ogrskih absolutističnih državnikov", prav tako pa naj bi bila ta stranka v službi velikosrbske ideje. Pri tem je *Slovenec* politiko njenih prvakov primerjal s pangermansko iz časov stare Avstrije: "Pod krinko jugoslovanstva podpirajo velesrbsko državno misel, državni jezik in vero, čisto tako kakor naši bivši nemškutarji idejo velenemštva." Povrhu pa jim je Koroščevo glasilo očitalo še absolutistične metode vladanja in sovraštvo do Cerkve po vzoru na nemške nacionalce iz nekdanje države.⁸¹

Kar zadeva slovenske politike, je Pašić spretno krmari med njihovimi ambicijami in izigral enega proti drugim. Po Brejčevem odhodu iz Deželne vlade za Slovenijo je beograjsko notranje ministrstvo imenovalo za vršilca dolžnosti predsednika Leonida Pitamica. Ta okrnjena vlada je bila zgolj prehodnega značaja in je v bistvu samo pripravila pot Vilku Baltiču, ki ga je Pašićev kabinet imenoval za predsednika sredi februarja 1921. Ker je Korošec zapustil centralno vlado, se je Pašić povezal s podeželskimi konkurenti slovenskih katoliških narodnjakov in jim namenil kmetijski resor.⁸² Dobil ga je Ivan Pucelj, ki se je po prevratu iz mesarja prelevil v uspešnega politika, sposobnega mešati štrene Koroščevi ekipi na podeželju.⁸³ Vabilo samostojnim kmetijcem je bilo logično nadaljevanje velikega preobrata v stališčih stranke, ki je na volitvah v konstituantno izkoristila naraščajoče nezadovoljstvo slovenskega podeželja v novi državi in resno ogrozila prevlado katoliških narodnjakov. Z vstopom samostojnih kmetijcev so se razmerja sil v skupščini porušila: Vošnjaka, ki je skupaj z ostalimi samostojnimi kmetijci podprl Pašićev koncept ustave v konstituenti, je Pašić kasneje nagradil z mestom poslanika v Pragi.

14. aprila 1921 se je v plenumu konstituante začela načelna razprava o ustavni ureditvi. Stališče Jugoslovanskega kluba je naslednji dan v obširnem govoru predstavil Korošec. Izrazil je upanje, da bo konstituanta znala sprejeti takšno ustavo, ki ne bo zadovoljila samo enega dela, ampak celoten narod. Glede načrtovane upravne razdelitve je dejal, da je glavni kriterij, po katerem je vladni načrt razdelil državo na oblasti, številka. Šele sekundarni kriterij naj bi bile prirodne, ekonomske in kulturne prilike: "Vi ste dali številki to nalogo, da ona ubije zgodovinske poglede na razdelitev zemlje!" Načelnik Jugoslovanskega kluba je ugotovil, da so Srbi zainteresirani za majhne oblasti, medtem ko je večina Hrvatov in Slovencev za večje pokrajine, ki bi temeljile na zgodovinskih

⁸¹ "Dve mentaliteti", *Slovenec*, 24. 2. 1921, št. 44, str. 1.

⁸² *Dolinarjevi eseji*, str. 276.

⁸³ Steinbacher in Rahten, "V boj za staro pravdo!", str. 96.

mejah. Ob teh besedah je dvorano zajel velik nemir, nasprotniki pa so začeli vzklikati: "To je avstrijantstvo!" Korošček jih je zavrnil, češ da naj se ne vznemirjajo, saj naj bi zaradi srbske večine v konstituenti odločitev o državni ureditvi že padla. Vendar pa naj bi se po njegovem mnenju predstavniki večine motili, če mislijo, da ravnajo v skladu z voljo naroda. Resnica naj bi namreč bila, "da večina Slovencev in Hrvatov zahteva zgodovinske meje zaraditega, ker mislimo, da bomo v svojih zgodovinskih mejah lahko uspešneje branili in nadaljevali svoje kulturno, gospodarsko in politično življenje". Korošček je zatrdil, da ni nikoli podpisal ničesar, s čimer bi negiral zgodovinske meje. Bojazni Srbov, da bi se na Hrvaškem znašli v podrejenem položaju, naj bi bile neupravičene. Hrvaška zgodovina namreč po Koroščevih besedah dokazuje, da Hrvati ne bi nikoli poskušali vzpostavljati hegemonije. Razdelitev države na zgodovinske meje bi imela zgolj pozitivne učinke, saj bi z zadovoljitvijo slovenskih in hrvaških zahtev vzpodbudila solidarnost in edinstvo vseh treh plemen.⁸⁴

Opozicijske stranke so se bojevale proti Pašiću povsem nekoordinirano. Radić je s svojo petdeseterico poslancev sploh odklonil sodelovanje v konstituenti, ker ni hotel priseči zvestobe srbskemu kralju. Po drugi strani pa si je lahko Pašić zadovoljno gladil svojo znamenito sivo brado, saj so Radića napadali tudi Koroščevi katoliški narodnjaki, češ da je njegova stranka "s svojim programom škodovala tudi zdravi avtonomistični težnji".⁸⁵ Radić se je v javnosti oglasil šele dva dni po koncu načelne razprave v plenumu konstituante. V ustavnem načrtu se je zavzel za ustanovitev "treh pravih narodnih držav", pri čemer naj bi bila Hrvaška "mirotvorna" in "nevtralna" republika. Bosno in Hercegovino, Črno goro in Makedonijo je označil za "še polplemenske in polhistorične domovine", ki da bi se morale o svojem položaju odločiti na plebiscitu.⁸⁶

15. junija 1921 so poslanci Jugoslovanskega kluba zapustili konstituantto. Pašić se je s spretnim manevriranjem med različnimi interesi opozicijskih strank uspešno znebil glavnine opozicije in si zagotovil večino. Kljub vsemu je bilo odločanje napeto do konca. Izkazalo se je, da zgolj prestop samostojnih kmetijcev ne bo zadostoval. Pašić je vseskozi računal, da lahko računa tudi na glasove srbskih agrarcev. Tik pred končnim glasovanjem pa je izvedel, da slednji ustave ne nameravajo podpreti. Zahteval je 15-minutni odmor, ki ga je očitno dobro izkoristil. Podal se je namreč med muslimanske poslance iz Bosne in Hercegovine ter makedonske Turke, zbrane v stranki Džemijet. Obojim je v zameno za njihove glasove ponudil – denar.⁸⁷

⁸⁴ *Stenografske beleške Ustavotvorne skupštine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, XV. redni sešatek (15. 4. 1921), str. 14–19.

⁸⁵ "Avantgarda centralizma", *Slovenec*, 4. 1. 1921, št. 2, str. 1.

⁸⁶ *Dolinarjevi eseji*, str. 277.

⁸⁷ Ribar, *Politički zapisi*, 27–28.

Ustava je bila sprejeta 28. junija 1921 – na Vidov dan. Slovenski katoliški narodnjaki so jo sicer priznali, vendar so hkrati sprožili močno politično protiofenzivo proti njenim predlagateljem. Številne slovenske občine so začele sprejemati resolucije "za avtonomijo nerazdeljene Slovenije".⁸⁸ Ogorčenje med katoliškimi narodnjaki je bilo tolikšno, da je Jeglič zavrnil vladni poziv k zvonjenju po cerkvah in organizaciji slovesnih maš.⁸⁹ Implementacije ustave seveda s tem ni bilo mogoče preprečiti, pa tudi stolni prošt prelat Andrej Kalan se je kljub škofovi nejevolji na koncu le uklonil željam predsednika ljubljanske (kmalu nato tudi ukinjene) vlade Baltiča in daroval mašo z molitvijo za kralja.⁹⁰ Pred Koroščevo stranko so bila sedaj dolga leta opozicionalnega vztrajanja na avtonomističnih načelih.

Andrej Rahten

KOROŠEC'S CONCEPT OF THE STATE CONSTITUTION DURING THE FOUNDING ERA OF THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES

SUMMARY

In the last years of the Habsburg Monarchy, the Styrian priest Anton Korošec became one of the key Southern Slav politicians. Since May 1917 he led in the Vienna Parliament the Yugoslav Club, which remained one of the most important players in the state policy until the end of the Habsburg Monarchy. An analysis of his speeches given in the Vienna parliament on behalf of the

⁸⁸ "Za avtonomijo Slovenije", *Slovenec*, 28. 6. 1921, št. 144, str. 3; "Za avtonomijo Slovenije", *Slovenec*, 2. 7. 1921, št. 147, str. 2; "Za avtonomijo Slovenije", *Slovenec*, 9. 7. 1921, št. 153, str. 2; "Za revizijo ustave", *Slovenec*, 16. 7. 1921, št. 159, str. 3; "Za avtonomijo Slovenije in revizijo ustave", *Slovenec*, 23. 7. 1921, št. 165, str. 3.

⁸⁹ "Politične novice", *Slovenec*, 3. 7. 1921, št. 148, str. 2; Zečević, *Slovenska ljudska stranka*, str. 392–393.

⁹⁰ "Ljubljanske novice", *Slovenec*, 1. 7. 1921, št. 146, str. 3.

Yugoslav Club after the adoption of the *May Declaration* reveals that he already began to build on the unitarist formula of a single Yugoslav nation composed of different "tribes" in the summer of 1917. It is probably safe to conclude that Korošček felt the same way during the Geneva Conference with the leading Serbian statesman Nikola Pašić in November 1918. Due to diplomatic and logistic obstacles that impeded his homebound journey, Korošček missed the formal celebration of unification on 1 December 1918, the date that marked the formation of the new kingdom. Together with the liberal oriented politician Gregor Žerjav, who accompanied him to Geneva, Korošček returned to Ljubljana only the day after the declaration of unification. On 6 December 1918, Korošček awaited the first audience with Regent Alexander Karadorđević, who rewarded his cooperativeness by granting him the office of vice-president in the first joint government of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, inaugurated two weeks later.

Korošček's political ascension before the disintegration of the Habsburg Monarchy was largely based on the influence that he had built in the Vienna parliament as the leader of the Slovene Catholic Patriots. Korošček also sought to apply the same method in the parliament of the new state. His club in the temporary Belgrade Assembly appeared under the same name as in the Vienna Parliament. By renewing the club's old name, Korošček sent a symbolic message to the public that he would pursue the same principles that had guided him during the formation of the new state. Thus, on 12 March 1919, during a discussion on the verification of mandates, when the verification section report in Serbian should have been followed by the Slovene version, Korošček, stood up and said, that all Slovene members of the parliament understood Serbo-Croatian and proposed not to proceed with the reading. His statement was greeted with heartfelt ovations.

Apart from consolidating its positions in the government during the founding era of the SHS-Kingdom, Korošček's party also embarked on an ambitious project of organising the Yugoslav People's Party. On 11 April 1919, the Yugoslav Club passed the conclusion to accede to the establishment of an All-Yugoslav Party "that [would] invest its cultural efforts to give the nation religious education in line with autonomous denominations". The party's declared priority was to protect the interests of farmers, workers and craftsmen. Its state law programme drew on the principle of "state and national unity" and the "internal organisation of the state in congruence with cultural as well as economic and geographic conditions".

Following the change in the Royal Government in the summer of 1919, which led Korošček's party into opposition for the first time, the press of the Catholic Patriots opened a debate on different aspects of Slovene autonomy in the new state and developed it further in the early 1920, when controversies

regarding the future constitution came to a head. Whereas the Catholic Patriots declared themselves in favour of self-administration, the Slovene Liberals of the Yugoslav Democratic Party took a strictly centralist perspective. According to the speech delivered at the rally in Vrhnika in February 1920, Korošec supported "centralisation in all administrative branches where it will benefit the state, and decentralisation where it will benefit the people". What areas specifically should be decentralised, Korošec did not mention at the time. As the party had evidently not yet reached a consensus on the subject, Korošec confined himself to criticising the existing regime, especially the then Minister of Internal Affairs Svetozar Pribičević, without providing a more detailed framework of the future state organisation.

Korošec's party adopted the first official guidelines for the constitution at the congress in Ljubljana, held on 6 April 1920, with a resolution that was "in favour of the unified state", which should be based on a mutual consent and not "implemented by force and suddenly with mechanical state regulations, but only voluntarily, as a result of a natural course of action and cooperation between people and state institutions". Building on a diverse historical development, cultural status and economic preconditions, the resolution required for geographically, culturally and economically homogeneous provinces in the state to be ensured "the necessary self-administration pursuing the interests of their people". Albeit in parentheses, when referring to provinces, the resolution clearly envisaged "Slovenia as a special unit of Yugoslavia". What is less known is that the Catholic Patriots had not yet been unanimous on whether Yugoslavia should be a monarchy or a republic. Whereas Korošec himself was a convinced monarchist, quite a few Christian Socials high up in the party's echelon championed the idea of establishing a republic.

In his extensive speech at the meeting of the Slovene People's Party in Maribor on 30 September 1920, Korošec demanded the strictest equality in all areas of the new state "shared by what are no longer different but brotherly peoples". According to Korošec, Slovenia should enjoy an autonomous status within the state. By advocating the unification of the state, he rejected any form of tribalism or federalism. He spoke also against "any kind of separatism that might erode the power and the reputation of the state". He demanded for the state to be divided into several provinces to ensure a better, faster and more suitable administration. In this way, Korošec rejected the idea of dividing the state in congruence with national criteria; however, in the case of Slovenia, the unification into a single unit would also be rendered possible by others, above all the division should align with economic and cultural interests. Given that the hitherto balanced economic and cultural development in Slovene-populated areas, Korošec demanded for all Slovene ethnic territory in Yugoslavia to be organised as a single administrative whole.

Thus, despite the growing discontent in the Slovene People's Party, Korošček continued to reject federalism at rallies and championed the division of the state into provinces based on economic and cultural interests. Korošček publicly declared himself a monarchist, maintaining that other countries in the Balkans were monarchies as well and that a monarchic regime was a guarantee of stability. As also evident from his statements delivered at a rally in Maribor, he did nothing to conceal his resolute stance: "I am a monarchist, and even every patriot holding republican views should admit that we are not yet mature enough for a republic." Korošček supplemented his reasoning with the conviction that the republics exhibited much more corruption in domestic administration and intolerance towards opposition than monarchies with democratic constitutions and dynasties. He clearly believed that Yugoslavia could have both: "The nature of our constitution now depends on us, and there is absolutely no doubt that the Regent is a democrat."

The poor performance at the election to the Constituent Assembly in November 1920 strengthened the autonomist wing of the Slovene People's Party, which criticised Korošček's policy of collaborating with the Belgrade *čaršija* ever since it had entered into the central government. On 9 December 1920, the leadership of the Slovene People's Party issued a statement at the meeting in Ljubljana that it rejected the government constitutional plan and ordered its members in the constituent assembly to insist "unconditionally on the autonomist programme". Korošček resigned as Minister of Railways, the leaders of the Slovene People's Party agreed that any further bowing to the demands of the Serbian centralists would be severely detrimental to the Slovene national interests. Korošček, too, albeit an opponent to the radical opposition policy, ultimately surrendered to the pressure from the party to put the question of Slovenia's autonomy within the Yugoslav state on the agenda with greater assertiveness. No longer a member of the Royal Government and less preoccupied about not infuriating the Serbian politicians, the leader of the Slovene People's Party now also set loose hard-line autonomists to attack the Belgrade centralists in the press as they pleased. In this period, the daily *Slovenec* repeatedly voiced strong condemnation of Nikola Pašić's government coalition composed of Radicals and Democrats.

While the constitutional system promulgated by Pašić was unacceptable to the Catholic Patriots, the members of the Yugoslav Club in the constituent assembly were initially not unanimous on how to respond to it. Although Korošček's club was expected to present the constituent assembly with an autonomist plan reflecting the position of the Slovene People's Party, it had not even developed it, so that one was presented at the eleventh hour by Andrej Gosar. However, his proposal met with strong disapproval from the Yugoslav Club, until the altercation was abruptly interrupted by the affirmative vote

given by Korošec since the deadline had been approaching fast. At the meeting, he approached Gosar, saying in German: "*Das ist ein Sprung ins Dunkel!*" However, this "leap into the dark" provided Korošec's parliamentary club with an autonomist programme, which became the foundation of its activities in the first half of the 1920s.

The concept of constitution submitted by the Yugoslav Club represented a kind of compromise between centralism and federalism. It envisaged the division of the state into six provinces: Serbia, Croatia and Slavonia with Međimurje, Bosnia and Herzegovina with Dalmatia, Montenegro, and Slovenia with Prekmurje. All provinces were to have their respective assemblies and governments, and the presidents of provincial governments were to be appointed by the king on the proposal of provincial assemblies. The national parliament was to be bicameral, consisting of the political and the socio-economic chambers. The central government was envisaged to have jurisdiction over foreign policy, the army and the navy, transport and joint finances. All other departments were to fall within the competence of provincial governments responsible to provincial assemblies. The opponents from the government ranks blasted the Yugoslav Club's constitutional plan, arguing that it aimed to enforce federalism, which would destroy national unity and "tear the tribes apart". In addition, the plan reportedly contained suspicious similarities with the Austro-Hungarian dualism.

On 15 April 1921, Korošec delivered an extensive speech in the Constituent Assembly, presenting the position of the Yugoslav Club. He expressed his hope for the constituent assembly to accept a constitution that would satisfy not only a part, but the whole of the nation. Korošec observed that the Serbs were interested in small jurisdictions, whereas most Croats and Slovenes championed larger provinces based on historical borders. He maintained that the representatives of the majority were wrong to think that they were acting in accordance with the will of the people. In fact, "most Slovenes and Croats demand historical borders, because we believe that we will be more successful in defending and continuing our cultural, economic, and political life within our historical borders".

Emboldened by the support that his government's constitutional proposal received from the pro-centralist and pro-unitarist Regent Alexander, Pašić remained unmoved by the appeals of Korošec and his party colleagues to hear their arguments regarding Slovene autonomy. The opposition parties struggled against Pašić in a completely uncoordinated way and the main part of the opposition boycotted the session of the Constituent Assembly. The last to walk out of the assembly were the members of the Yugoslav Club in mid-June 1921. Skilfully manoeuvring among the diverging interests of the opposition parties, Pašić successfully eliminated most of the opposition and secured himself a

majority for adopting the *Vidovdan Constitution*. Following his negative experience with Pašić during the negotiations in Geneva in November 1918, it was now also during the process of passing the constitution of the SHS-Kingdom that Korošec had to admit defeat in materialising his constitutional concepts.

VIRI IN LITERATURA

ARS – Arhiv Republike Slovenije, AS 991, osebni fond Bogumila Remca.

Čulinović, Ferdo, *Dokumenti o Jugoslaviji. Historijat od osnutka zajedničke države do danas* (Zagreb, 1968)

Stenografske beleške Ustavotvorne skupštine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (Beograd, 1921).

Naprej – Ljubljana, letnik 1920.

Slovenec – Ljubljana, letnik 1918–1921.

Straža – Maribor, letnik 1920.

.....

Bister, Feliks J., *Anton Korošec, državnozborski poslanec na Dunaju. Življenje in delo 1872–1918* (Ljubljana, 1992).

Gačič, Aleksandra, *Bogumil Vošnjak – politik in diplomat* (Ljubljana, 2017).

Dolinar, France, *Slovenska katoliška obzorja. Izbor esejev, razprav in člankov*, ur. Alojz Geržinič (Slovenska kulturna akcija: Buenos Aires, 1990).

Engelsfeld, Neda, *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca – Privremeno narodno predstavništvo* (Zagreb, 1989).

Godeša, Bojan, *Čas odločitev. Katoliški tabor in začetek okupacije* (Ljubljana, 2011).

Horvat, Josip, *Hrvatski panoptikum* (Zagreb, 1982).

Matijević, Zlatko, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS (1919.–1929.)* (Zagreb, 1998).

Melik, Vasilij, "Izidi volitev v konstituanto leta 1920," *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 3 (1962), str. 3–61.

Otrin, Blaž in Čipić Rehar, Marija (ur.), *Jegličev dnevnik. Znanstvenokritična izdaja* (Celje–Ljubljana, 2015).

Perovšek, Jurij, "Idejni in politični oris Gregorja Žerjava", *Studia Historica Slovenica* 11, št. 2–3 (2011), str. 313–345.

Pleterski, Janko, *Narodi, Jugoslavija, revolucija* (Ljubljana, 1986).

Prunk, Janko, "Slovenski narodni vzpon v 20. stoletju", *Studia Historica Slovenica* 7, št. 1–2 (2007), str. 17–25.

Rahten, Andrej, *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini. Jugoslovanski klub v parlamentarnem življenju Kraljevine SHS 1919–1929* (Ljubljana, 2002).

Rahten, Andrej, "Poseg Franca Kovačiča v razprave med slovenskimi monarhisti in republikanci", *Studia Historica Slovenica* 9, št. 2–3 (2009), str. 651–667.

Rahten, Andrej, *Od Majniške deklaracije do habsburške detronizacije. Slovenska politika v času zadnjega habsburškega vladarja Karla* (Celje, 2016).

Rahten, Andrej in Antoličič, Gregor (ur.), *O zgodovini slovenske krščanske demokracije. Spominski zapisi dr. Jakoba Mohoriča (1888–1976)* (Ljubljana, 2019).

Ribar, Ivan, *Politički zapisi*, I–IV (Beograd, 1948, 1949, 1951 in 1952).

Steinbacher, Nina in Rahten, Andrej, "'V boj za staro pravdo!' – ustanovitev in delovanje Samostojne kmetijske stranke do konca zasedanja konstituantе", *Studia Historica Slovenica* 19, št. 1 (2019), str. 71–106.

Šiftar, Vanek, *Ustavno pravo SFRJ. I. del (Obdobje kraljevine Jugoslavije)* (Maribor, 1971).

Zečević, Momčilo, *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921. Od majniške deklaracije do vidovdanske ustave* (Maribor, 1977).

Author: **RAHTEN Andrej**

Ph.D., Full Professor, Research Counsellor

University of Maribor, Faculty of Art, Department of History

Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenia

Title: **KOROŠEC'S CONCEPT OF THE STATE CONSTITUTION DURING THE FOUNDING ERA
OF THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 21 (2021), No. 2, pp. 327–362, 90 notes, 3 pictures

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: Anton Korošec, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, centralism, federalism, Vidovdan Constitution

Abstract: The article presents staidpoints of the leading Slovene politician Anton Korošec in the founding era of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. Based on the archival sources, press reports and memoirs, it deals with the views of Korošec regarding main problems in adopting the constitution of the new state. During the process of passing the constitution of the SHS-Kingdom Korošec had to admit defeat in materialising his constitutional concepts.